

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยลักษณะวรรณศิลป์ในเรื่อง โสวัต ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

๑. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณศิลป์
๒. ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมอีสาน
๓. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอีสาน
๔. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง โสวัต
๕. เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบ
๖. เอกสารเกี่ยวกับขนบนิพนธ์
๗. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

๑. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณศิลป์

๑.๑ ความหมายของวรรณศิลป์

วรรณศิลป์ เป็นคำที่ปรากฏเป็นครั้งแรก อยู่ในพระราชบัญญัติราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า The Art of Literature (เสฐียรโกเศศ. ๒๕๑๕ : ๒๔)

วรรณศิลป์ หมายถึง การใช้ถ้อยคำภาษาอย่างประณีตงดงาม เป็นองค์ประกอบสำคัญ ทำให้วรรณกรรมเป็นศิลปะที่มีคุณค่า (ถวัลย์ศิริเจริญ. ๒๕๒๕ : ๕) หัวใจของศิลปะก็คือความประณีตงดงามของภาษา และเนื้อเรื่องที่กลมกลืนกับรูปแบบ ความมีสาระของข้อคิดเห็น และที่สำคัญที่สุดคือวิธีแต่งที่ผสมผสานกันอย่างงดงาม การพิจารณาวรรณศิลป์จึงควรคำนึงถึงความสามารถของกวีในการเลือกใช้วิธีการแสดงอารมณ์สะเทือนใจ ความนึกคิด และจินตนาการว่า งดงาม ประสพผลสำเร็จในการสื่อความหมายมากน้อยเพียงใด และมีความกลมกลืนสอดคล้องของรูปแบบคำประพันธ์กับเนื้อหาสาระของวรรณกรรมอย่างเหมาะสม (เสฐียรโกเศศ. ๒๕๑๕ : ๗)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (๒๕๔๖ : ๑๐๕๕) ให้คำจำกัดความคำว่าวรรณศิลป์ไว้ว่า “วรรณศิลป์” น. ศิลปะในการประพันธ์หนังสือ เช่น

ลิลิตพระลอ เป็นวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์สูงส่ง, ศิลปะทางวรรณกรรม เช่น นักวรรณศิลป์, วรรณกรรมที่ถึงขั้นเป็นวรรณคดี, หนังสือที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี

สุจิตรา จงสถิตวัฒนา (๒๕๔๕ : ๑-๒) อธิบายว่า ผู้เขียนจะต้องมีศิลปะในการใช้ภาษา สามารถใช้ภาษาสร้างให้เกิดวรรณศิลป์ หรือความงามของภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้วรรณศิลป์เป็นเครื่องมือสื่อสาร เพราะความสามารถเชิงวรรณศิลป์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้งานเขียนเป็น “อมตะ” คือ ความไม่ตาย เพราะสามารถรักษาคุณค่าผ่านกาลเวลาทุกยุคสมัย

รีนฤทัย สังข์พันธุ์ (๒๕๔๕ : ๑๕) อธิบายว่า วรรณศิลป์เป็นงานศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยความประณีต มุ่งให้เกิดความงดงามไพเราะ เป็นความพึงใจของผู้สร้าง และเป็นความพอใจของผู้เสพ ที่ได้สัมผัสกับสิ่งเร้าให้เกิดอารมณ์ละเอียดอ่อนซับซ้อนและลุ่มลึก

ธนศ เวศร์ภาคา (๒๕๔๕ : ปกหลัง) กล่าวถึงคำว่า “วรรณศิลป์” ไว้ว่า โลกวรรณศิลป์เป็นโลกแห่งความพิศวง อาศัยเพียงถ้อยคำภาษาที่เรียงร้อยด้วยจินตนาการอันไม่รู้จบของมนุษย์ นำพาเราเกิดอรรถรส นำพาเราได้เรียนรู้โลกและชีวิต โลกแห่งความสุข ความรื่นรมย์ ความเจ็บปวด นำพาเราได้เรียนรู้จิตของมนุษย์ที่เปี่ยมด้วยอารมณ์อันหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อแบ่งปันความรู้สึกเห็นอกเห็นใจในชะตากรรมของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพื่อรับรู้ว่ามีมนุษย์ มีความรัก ความหวัง และมีค่าแห่งความเป็นมนุษย์เสมอกัน

สรุปคำว่า วรรณศิลป์ หมายถึง หนังสือหรืองานประพันธ์ที่มีคุณค่าอันเกิดจากศิลปะแห่งการใช้ถ้อยคำ มีกลวิธีการแต่งที่ดี มีรูปแบบและเนื้อหาที่ผสมกลมกลืนกัน มีจินตนาการ สามารถโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ ตลอดจนมีคุณค่าในด้านแนวคิดที่แฝงอยู่ในเรื่อง

๑.๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณศิลป์

เอกสาร

ดวงมน จิตรจำนง (๒๕๔๑ : ๕-๖) ได้เขียนหนังสือชื่อ “สุนทรียภาพในภาษาไทย” เป็นหนังสือเกี่ยวกับวรรณกรรมวิจารณ์อีกเล่มหนึ่งที่มีคุณค่ายิ่ง ทั้งนี้เพราะผู้เขียนได้อธิบายเนื้อหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคำว่า “สุนทรียภาพ” ที่แฝงเร้นหรือฉายชัดอยู่ในงานวรรณคดีโบราณ และวรรณกรรมร่วมสมัยไว้โดยละเอียด

รัตนฤทัย สัจจพันธุ์ (๒๕๔๕ :๑๔-๓๐) มีผลงานออกมาพร้อมกัน คือ หนังสือชื่อ “สุนทรียภาพแห่งชีวิต” และ “สุนทรียรสแห่งวรรณคดี” หนังสือทั้งสองเล่มนี้เป็นหนังสือรวบรวมบทความทางวิชาการด้านวรรณคดีศึกษา ซึ่งมีเนื้อหาชี้ให้เห็นว่ากระบวนการในการศึกษาวรรณคดีไม่อาจหลีกเลี่ยงการอ่าน การวิเคราะห์ และการวิจารณ์ไปได้ การอ่านละเอียดทำให้เข้าถึงวรรณคดีทุกแง่มุม การวิเคราะห์ทำให้เห็นความซับซ้อนของการประกอบสร้างวรรณคดีที่นำเอาจินตนาการ ประสบการณ์ และทัศนของผู้ประพันธ์มาสร้างสรรค์สื่อสารด้วยภาษาและถ้อยคำทางวรรณศิลป์ การวิจารณ์เป็นการประเมินคุณค่าของวรรณคดีที่มีต่อชีวิตและสังคม ซึ่งผู้เขียนใช้กระบวนการดังกล่าว รวมทั้งได้บูรณาการศึกษาวรรณคดีกับการศึกษาศิลปะและศาสตร์แขนงอื่น ๆ อีกด้วย

สุจิตรา จงสถิตวัฒนา (๒๕๔๕ :๑-๕) ได้เขียนหนังสือชื่อ “เจิมจันทร์ กังสดาล : ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย” มีเนื้อหาที่แสดงให้เห็นศิลปะอันประณีตแบบภายในตัวบทวรรณคดีไทย ไม่ว่าจะเป็นวนรรณคดีโบราณชั้นครูมาจนถึงกวีนิพนธ์หรือเรื่องสั้นสมัยใหม่ และทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่า วรรณศิลป์อันแบบคายนั้นช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจความวิเศษแห่งความคิดและซาบซึ้งในความงามของภาษาได้อย่างประสานกลมกลืน

รณศ เวศร์ภาคา (๒๕๔๕ :๑๐-๑๕) ได้เรียบเรียงหนังสือชื่อ “หอมโลก วรรณศิลป์” โดยได้ยกตัวอย่างงานวรรณกรรมและวรรณคดีที่ได้รับการยกย่องว่ามีศิลปะในการประพันธ์ที่งดงามมาเรียบเรียงให้ผู้อ่านเห็นถึงภูมิปัญญาของกวีหลายท่านที่สามารถปรุงแต่งและสร้างสุนทรียรสในการอ่าน ทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกร่วมไปกับงานวรรณศิลป์นั้น ๆ

ล้อม เฟิงแก้ว (๒๕๔๕ :๑๔-๑๘) เขียนหนังสือชื่อ “ว้ายเว้งวรรณคดี” ซึ่งได้เคยตีพิมพ์เผยแพร่มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ และปัจจุบันได้ปรับปรุงต้นฉบับเดิม เพิ่มเนื้อหาและภาพประกอบให้เรียบร้อยสมบูรณ์ขึ้น “ว้ายเว้งวรรณคดี” เป็นตำราภาษาและวรรณคดีไทยอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งให้ความรู้ ความเข้าใจ มีเนื้อหา แนวทางการวิเคราะห์ ประเมินคุณค่า วรรณกรรมและวรรณคดีที่คมชัดทันสมัย

รณเพย ไชยสินธุ์ (๒๕๔๓ : ๑๘๘-๒๐๖) ได้เรียบเรียงตำราวรรณศิลป์อีสาน โดยศึกษาจากวรรณกรรมอีสาน ๖ ประเภท ได้แก่ คำานาน ประวัติศาสตร์ นิทาน คำสอน ศาสนา ประเพณี และวรรณกรรมรัก รวม ๑๕ เรื่อง พบว่า กวีอีสานใช้วรรณศิลป์ ๒ ลักษณะ คือ

๑. กล่าวตรงไปตรงมา กวีอีสานจะเลือกใช้คำตรงไปตรงมาในการบรรยายบทชมธรรมชาติ โดยบรรยายรายละเอียดของปรากฏการณ์ธรรมชาติ พืชและสัตว์

บรรยายและพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกโดยใช้ศัพท์ท้องถิ่นอีสาน ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเห็นความหมายลึกซึ้งที่แฝงเร้นอยู่ มีบทบรรยายเหตุการณ์ บรรยากาศ ตลอดจนการแสดงพฤติกรรมของตัวละครอื่น ๆ มาช่วยเน้นบทพรรณนาให้เด่นชัดขึ้นอีก ส่วนบทอรรถรยจะอธิบายรายละเอียดของความรู้สึกและกริยาอาการที่แสดงความสัมพันธ์ฉันคู่สาว

๒. การสร้างภาพพจน์ เป็นการใช้คำพูดที่เป็นสำนวนโวหาร ทำให้นึกเห็นเป็นภาพ มีลักษณะเชิงเปรียบเทียบทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรม ผู้อ่านจะมีส่วนร่วมในการคิดเชื่อมโยงความหมายของคำกับประสบการณ์ของตน ทำให้เข้าใจสารที่ถวิลสื่อไว้ในวรรณกรรมมากยิ่งขึ้น กวีอีสานมีการใช้ภาพพจน์แบบต่าง ๆ จำแนกได้ตามความนิยม ได้แก่ อุปมา อุทาหรณ์ อติพจน์ อุปลักษณะ บุคลาธิษฐาน ฯลฯ เป็นต้น

นอกจากนี้ ไร่เพย ไชยสินธุ์ ยังได้ศึกษาพบว่า กวีอีสานนิยมการสรรคำที่เด่นมาก คือ การใช้คำซ้ำและการหลากคำ มีการใช้เสียงสัมผัสอักษรมากกว่าเสียงสระ มีทั้งสัมผัสอักษรแบบธรรมดา และแบบพิเศษที่เรียกว่า สัมผัสเทภาวะ นอกจากการใช้คำซ้ำการหลากคำ การเล่นสัมผัสแล้ว ยังนิยมเล่นคำที่เป็นชื่อพรรณไม้หรือสัตว์ ซึ่งใช้พยัญชนะต้นเหมือนกัน ตลอดจนเล่นคำในลักษณะกลบทและกระทู้อีกด้วย

ส่วนคุณค่าของวรรณศิลป์ในด้านที่สัมพันธ์กับสังคมอีสาน ปรากฏในลักษณะภาพสะท้อนปรากฏการณ์ซึ่งมีความเป็นจริงส่วนหนึ่งแทรกอยู่ เช่น การทำนา การเลี้ยงไหม ความร้อน ความแห้งแล้งในท้องถิ่นอีสาน สภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนค่านิยมของชาวอีสาน ซึ่งกวีจะนำมากล่าวไว้เพื่อแสดงให้เห็นอิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อมว่ามีส่วนกำหนดทัศนะของกวี ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่า กวีอีสานสามารถสร้างสรรค์งานวิจัยโน้มน้ำหนักใจผู้อ่านให้คล้อยตามจินตนาการและทัศนะของตนได้

วลีรัตน์ กฤตลักษณ์ (๒๕๒๕ : ๑๑๕-๑๘๓) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “สุนทรียลักษณ์ในกนกนคร” พบว่า วรรณศิลป์ในกนกนครมีส่วนประกอบที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ เกิดจากการใช้คำและสำนวนสร้างภาพ ได้แก่ รสคำ และรสความ

รสคำ หมายถึง เสียงของคำต่าง ๆ ที่กวีนำมาใช้ในบทประพันธ์ อันก่อให้เกิดความกลมกลืนและไพเราะเพราะพริ้ง ยังความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่าน ผู้ฟัง ได้แก่ การเล่นคำสัมผัส การเล่นคำเป็นชุด และการใช้ลีลาของกลบท

รสความ หมายถึง คำที่กวีใช้สื่อสารให้ผู้อ่านผู้ฟังเห็นจริง หรือ
คล้อยตาม ได้แก่ ถ้อยคำสำนวนที่ให้ความหมายเนะภาพ และความเปรียบ

ประการที่ ๒ เกิดจากเนื้อหาที่ให้รสต่าง ๆ ซึ่งได้จากเนื้อเรื่อง โดยตรง
ชาคริต อนันทราวัน (๒๕๒๕) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทสุ่ขวัญจังหวัดเลย”
ในค้ำนรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหาและโอกาสที่ใช้ พบว่า บทสุ่ขวัญจังหวัดเลยแต่งด้วยคำ
ประพันธ์ประเภทร่ายโบราณ ใช้ภาษาที่คงามสละสลวย เนื้อหาสะท้อนให้เห็นความเชื่อ
ทางศาสนาพุทธ และความเชื่อเรื่องผี เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มุ่งสั่งสอนให้บุตรหลานเชื่อฟัง
คำสั่งสอนของบิดามารดาและผู้อาวุโส ประพฤติดี ใฝ่หาความรู้ สร้างฐานะให้มี
ความมั่นคงร่ำรวย มีเกียรติ ให้เป็นที่เคารพนับถือของคนในสังคม

บุญธรรม ทองเรือง (๒๕๓๖ : ๓๓๘-๓๔๐) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง
“วรรณกรรมคำสุ่ขวัญอีสาน” พบว่า การใช้คำในวรรณกรรมสุ่ขวัญอีสานมีการใช้คำซ้อน
คำซ้ำ คำง่าย และการหลាក់คำ ส่วนการใช้โวหาร พบว่า มีการใช้โวหาร ๔ ประเภท คือ
บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร และภาพพจน์ มีการใช้อุปมาอุปไมย
อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และการใช้อธิพจน์

สมัย วรรณอุคร (๒๕๔๕ : บทคัดย่อ) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา
วิเคราะห์วรรณกรรมอีสานและลาว เรื่องลำพูขบาในเชิงวรรณศิลป์” พบว่า วรรณกรรมทั้ง
๒ ฉบับ มีการใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหารที่ไพเราะสละสลวยเหมือนกัน มีการสรรคำที่
เหมาะสม ใช้วิเศษณ์วลี ใช้คำซ้อน คำซ้ำ เล่นสัมผัสอักษร ใช้ศัพท์อีสานโบราณ ใช้โวหาร
และได้รับรสวรรณคดี ส่วนการศึกษาเชิงสังคม พบว่า วรรณกรรมทั้ง ๒ ฉบับได้สะท้อน
ให้เห็นวิถีชีวิตทั้งสภาพสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ คติธรรม
คำสอนตามหลักพระพุทธศาสนาของชาวอีสานและชาวลาว

นรินทร์ นันทจักร (๒๕๔๗ : บทคัดย่อ) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา
วิเคราะห์วรรณกรรมอีสานเรื่องลำตักแคนคำ” พบว่า เรื่องตักแคนคำ มีการใช้ภาษาไพเราะ
สละสลวย ใช้คำสัมผัสคล้องจอง ใช้คำซ้อน ใช้คำซ้ำ และโวหาร ส่วนการศึกษาเชิงสังคม
พบว่า เรื่องตักแคนคำ ได้สะท้อนค่านิยม การปกครอง ความเชื่อ ในทางพุทธศาสนา
ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมของชาวอีสาน

พระมหาโยธิน ปิณฑาลี (๒๕๔๗ : บทคัดย่อ) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษา
เปรียบเทียบวรรณกรรมภาคเหนือและอีสานเรื่องนางแดงอ่อน” พบว่า ศิลปะการใช้ถ้อยคำ
ในฉบับภาคเหนือใช้คำที่ง่าย อ่านแล้วเข้าใจทันที ส่วนฉบับภาคอีสานมีการเล่นสัมผัสได้

คล้องจองไพเราะ ส่วนใหญ่จะเป็นสัมผัสอักษร ในฉบับภาคเหนือใช้สำนวนโวหารเด่นกว่าฉบับภาคอีสาน คุณค่าทางสังคมนั้นสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนา และความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

ประกาศ ทิพยมาศ (๒๕๕๑ : บทคัดย่อ) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วรรณศิลป์ในบทส่วงัญของหมอลำสุคนธ์ จันทร์” พบว่า บทส่วงัญมีศิลปะการใช้ภาษา มีศิลปะด้านเสียง การซ้ำคำ การใช้คำซ้อน การใช้คำขึ้นต้น คำลงท้าย มีการใช้คำสรรพนาม และภาษาดั้น

๒. ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมอีสาน

วรรณกรรมอีสาน หมายถึง วรรณกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ชาวอีสานมีรูปแบบของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ซึ่งบรรพชนได้สั่งสม และถ่ายทอดมายังรุ่นลูกหลานในปัจจุบัน กระบวนการถ่ายทอดวรรณกรรมดังกล่าวจึงเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพ เพราะวิถีชีวิตของชาวอีสานในอดีตนั้น วรรณกรรมมีบทบาทมาก ได้กลายเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการแสดงถึงวิถีชีวิตของชาวอีสานในอดีต ทั้งในพิธีกรรมทางศาสนาและงานประเพณีหรืองานรื่นเริงต่าง ๆ (ปรีชา อุยตระกูล. ๒๕๓๘ : ๑๕๑)

ธวัช ปุณโณทก (๒๕๓๗ : ๕๘) ได้กล่าวถึง วรรณกรรมอีสานไว้ว่า วรรณกรรมอีสานมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองมาก นั่นคือ มีลักษณะเป็นวรรณกรรมของประชาชนอย่างแท้จริง ประชาชนได้ใช้วรรณกรรมเป็นสื่อ เป็นตัวกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ การตัดสินใจ ความซื่อสัตย์ของคนในสังคม

ประชาชนอีสานเป็นกลุ่มที่รับวัฒนธรรมจากอาณาจักรล้านช้างในอดีตอย่างใกล้ชิดทั้งการเมือง การปกครอง วรรณกรรม และจารีตประเพณี ฉะนั้นจึงพบว่าตัวอักษรที่ใช้ในภาคอีสานนั้นเป็นตัวอักษรร่วมกับอาณาจักรล้านช้าง นั่นคือ มีอักษร ๒ ชนิด ได้แก่ อักษรตัวธรรม และอักษรไทยน้อย ตัวอักษรทั้งสองชนิดนี้ นิยมใช้ในภาคอีสานต่างกัน คือ อักษรตัวธรรม จะใช้บันทึกเรื่องราวที่ศักดิ์สิทธิ์ พระธรรมคัมภีร์ ตำราภาษาบาลี ส่วนตัวอักษรไทยน้อยจะใช้บันทึกเรื่องราวทั่ว ๆ ไป เช่น นิทาน ตำนานเมือง ผญา เป็นต้น

วรรณกรรมอีสานมีการสืบทอดด้วยการจดจำเล่าสืบทอดกันมา หรือที่เรียกว่า “วรรณกรรมมุขปาฐะ” นั้น มีเป็นจำนวนมาก เช่น ผญา บทเข็ง เพลงกล่อมเด็ก โดงโดยคำทวย นิทาน ตำนานพื้นบ้าน และเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น หากวรรณกรรมมุขปาฐะ

มีคนนำมาบันทึกไว้ก็เรียกว่า “วรรณกรรมลายลักษณ์” วรรณกรรมลายลักษณ์นี้แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

วรรณกรรมร้อยแก้ว ได้แก่ วรรณกรรมที่แต่งเป็นความเรียง บันทึกเหตุการณ์ หรือเรื่องราวทางศาสนา ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร นิทาน คำนานเมือง เป็นต้น

วรรณกรรมร้อยกรอง ได้แก่ วรรณกรรมที่เรียบเรียงขึ้น ตามลักษณะฉันทลักษณ์อีสาน แบ่งเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. โคลงสาร เป็นฉันทลักษณ์ที่นิยมมากที่สุด โคลงสารเหมาะสำหรับอ่านและใช้ขับลำ เช่น ลำพื้น ลำเรื่องต่อกลอน วรรณกรรมอีสานที่ประพันธ์เป็นโคลงสารส่วนมากเป็นนิทาน เช่น บุษบา ท้าวทศกระจอก สังข์ศิลป์ชัย จำปาสีตัน เป็นต้น

๒. อ้าย หรือ ร่าย มีฉนะและสัมผัสคล้ายร่ายยาวของภาคกลาง วรรณกรรมอีสานที่ประพันธ์เป็นร่าย จะเป็นวรรณกรรมชาดกและวรรณกรรมนิทาน เช่น มหาเวสสันดรชาดก มาลัยหมื่นมาลัยแสน

๓. กาพย์ วรรณกรรมประเภทกาพย์เป็นเรื่องสั้น ๆ นิยมใช้กลอนคั่นสด เช่น เซิ้งบั้งไฟ วรรณกรรมอีสานประเภทกาพย์ ได้แก่ กาพย์ปู่สอนหลาน ฯลฯ

๒.๑ ประเภทของวรรณกรรมอีสาน

ร่ำเพย ไชยสินธุ์ (๒๕๔๓ : ๑๑ – ๑๒) แบ่งประเภทวรรณกรรมอีสานไว้ดังนี้

๒.๑.๑ วรรณกรรมคำนานและประวัติศาสตร์ หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเชิงประวัติศาสตร์ พงศาวดาร คำนานบ้าน คำนานเมือง เช่น เรื่องท้าวสูงหรือเจือง ขุนบรม ฟ้าแตก-สงยาง

๒.๑.๒ วรรณกรรมนิทาน หมายถึง วรรณกรรม ที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องเล่า หรือเรื่องที่แต่งขึ้นสำหรับอ่านให้เกิดความประทับใจ เช่น เรื่องสังข์ศิลป์ชัย กาพะเทศ นางผมหอม อุษา-นารส

๒.๑.๓ วรรณกรรมคำสอน หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเชิงอบรมสั่งสอน ให้บทเรียนให้แนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เช่น เรื่องท้าวคำสอน พญาคำกองสอนไพร่ กาพย์ปู่สอนหลาน อินทญาณสอนลูก

๒.๑.๔ วรรณกรรมประเพณี หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ และ เป็นประโยชน์ต่อพิธีกรรมต่าง ๆ ตามขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น เรื่อง บทสวดวิญญูในพิธีกรรม

๒.๑.๕ วรรณกรรมศาสนา หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น เรื่องชาดก ตำนานพุทธศาสนา ระเบียบประเพณี และพิธีการต่าง ๆ ทางศาสนา

๒.๑.๖ วรรณกรรมรัก หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวพาราสี แสดงความรักกันผู้สาว หรือบรรยายการพลัดพรากจากกันรัก เช่น บทพญา ลีบบ่สูญ เป็นต้น

๒.๒ แก่นเรื่องของวรรณกรรมอีสาน

แก่นของเรื่องวรรณกรรมอีสาน มักยึดกับหลักธรรมของพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๒.๑ กฎแห่งกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฉะนั้นจึงพบว่าตัวเอกของเรื่องจะเป็นฝ่ายกุศล มักถูกรังแกจากฝ่ายอกุศล แต่จะลงท้ายเรื่องว่า ธรรมย่อมชนะอธรรมเสมอ

๒.๒.๒ กฎสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด นั่นคือเชื่อว่ามนุษย์ที่เกิดมาในชาตินี้ย่อมเสวยผลของกรรมในชาติปางก่อนทุกผู้ทุกนาม

๒.๒.๓ กฎแห่งไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วรรณกรรมอีสานเสนอว่า ชีวิตคือความทุกข์ไม่เที่ยงแท้ (ชว๊ช ปุณโณทก. ๒๕๕๒ : ๔๐๔๒-๔๐๕๓)

๒.๓ ความเชื่อและโลกทัศน์ของวรรณกรรมอีสาน

วรรณกรรมอีสาน จะปรากฏความเชื่อของชาวบ้านและความเชื่อตามแนวปรัชญาของพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๓.๑ ความเชื่อต่อธรรมชาติ วรรณกรรมอีสานเสนอให้เห็นว่าธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์ มนุษย์ต้องให้ความเคารพต่อเทวดาผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หากมนุษย์ผู้ใดประพฤติดีก็จะได้รับคุณประโยชน์ แต่หากทำผิดคิดร้าย ก็จะได้รับโทษ

๒.๓.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ วรรณกรรมอีสานแสดงให้เห็นว่าหากมนุษย์ไม่มีความสามัคคีกัน ไม่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีใจบาปหยาบช้า หรืออิจฉาริษยากัน มนุษย์ทุกสิ่งนี้ก็จะถูกลงโทษ อย่างแสนสาหัส

๒.๓.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับโลกและจักรวาล วรรณกรรมอีสานเสนอให้เห็นจินตนาการอันกว้างไกล สู่แดนหิมพานต์ โลกพระศรีอริย์ นรก สวรรค์ (ชว๊ช ปุณโณทก. ๒๕๕๒ : ๔๐๔๒-๔๐๕๓)

๒.๔ ฉากของวรรณกรรมอีสาน

ฉากในวรรณกรรมอีสานมีทั้งฉากในเมือง ชนรรมชาติ เป็นการพรรณนาความงามของสตรี ตลอดจนสะท้อนสภาพสังคมของยุคสมัยนั้น ๆ

๓. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอีสาน

การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่อง โสวัต มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

ประคอง นิมมานเหมินทร์ (๒๕๒๑ : ๒๕๒ - ๒๕๖) กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น คือ ได้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพราะเทคนิคการแต่งของกวีท้องถิ่นมีลักษณะบางอย่างแตกต่างไปจากกวีภาคกลาง และจะเห็นลักษณะร่วมของเอกลักษณ์วรรณกรรมท้องถิ่นที่น่าสนใจ คือ ให้ข้อมูลบางประการแก่ผู้ศึกษาเกี่ยวกับสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ดังคำกล่าว “วรรณคดีย่อมสะท้อนสังคม”

ทวีช ปุณโณทก (๒๕๓๕ : ๑-๑๖๘) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของวรรณกรรมอีสานมี ๕ ประการ คือ วรรณกรรมอีสานไม่นิยมระบุชื่อผู้แต่ง เนื้อเรื่องเป็นเรื่องเล่าเกิดจากจินตนาการของกวีจึงมีอิทธิปาฏิหาริย์และไม่คำนึงถึงหลักความจริง วรรณกรรมอีสานมีส่วนเกี่ยวข้องพันกับการอ้างถึงพุทธศาสนามาก วรรณกรรมอีสานเป็นทั้งตัวถ่ายทอดกำหนดค่านิยมของสังคมและสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน และวรรณกรรมอีสานได้รับแนวคิดการถ่ายทอดเรื่องราวจากล้านช้างและล้านนา

ราเพช ไชยสินธุ์ (๒๕๔๑ : ๑-๒๒๘) สรุปคุณค่าของคำในวรรณกรรมอีสานไว้ว่า กวีอีสานมีความสามารถในการเลือกใช้ภาษาเพื่อแต่งบทหรือกรองอยู่หลายวิธี ได้แก่ การเลือกสรรคำมาใช้สร้างจินตภาพ การใช้คำซ้ำและการหลากคำ การใช้คำเปรียบเทียบ และการใช้เรียกชื่อชาย ใช้เพื่อแสดงอำนาจทางโลก ใช้เรียกชื่อหญิงเพื่อยกย่องความงาม เป็นต้น

สาร สารทัศนพันธ์ (๒๕๓๗ : ๑) อธิบายความหมายและจุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณกรรมท้องถิ่น คือ วรรณกรรมท้องถิ่น หมายถึง เรื่องราวที่ประชาชนผู้มีความรู้จากการอ่านและจดจำกันมา แล้วนำมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจหรือศึกษาเรื่องราวเหล่านั้นได้ จุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณกรรมท้องถิ่นมี ๔ ประการ คือ เพื่อให้ความบันเทิง เพื่ออธิบายสิ่งที่คนสมัยนั้นไม่เข้าใจ เพื่อสอนจริยธรรมและเพื่อเป็นพุทธานุชา

อภิศักดิ์ โสมนินทร์ (๒๕๓๗ : ๑-๑๖๔) อธิบายเรื่องโลกทัศน์ของชาวอีสาน มี ๓ ประการ คือ โลกทัศน์ของชาวอีสานต่อตนเอง โลกทัศน์ของชาวอีสานต่อธรรมชาติและ โลกทัศน์ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

จารุวรรณ จันทร์เกษ (๒๕๑๕ : ๑๕๑-๑๕๖) ได้ศึกษา “แนวคิดด้านค่านิยมในวรรณกรรมร้อยกรองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” โดยศึกษาเรื่องค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสาน ๔ เรื่อง คือ กาพะเกด นกกระจอก ท้าวคำสอน และอินทนิญาณสอนลูก ผลจากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมร้อยกรองดังกล่าวแสดงให้เห็นแนวคิดทางพุทธศาสนา และค่านิยมต่าง ๆ ตลอดจนสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและความเชื่อถือทางวัฒนธรรม

สุนันท์ ศาสตราวหา (๒๕๒๓ : ๑๕๓-๑๕๕) ได้วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องกาพะเกด ผลการศึกษาพบว่า เรื่องกาพะเกดเป็นวรรณกรรมที่มีจุดประสงค์ในการสอนธรรมะมุ่งให้คนปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นแนวปฏิบัติแก่ประชาชน สะท้อนให้เห็นความเชื่อในทางพุทธศาสนาผสมกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ และค่านิยมบางประการของชาวอีสาน นอกจากนี้เรื่องกาพะเกดมีลักษณะเป็นโรมานซ์หรือนิทานทรงเครื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ แบบนิทานชาดก มีความไพเราะทางสำนวนโวหาร มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ แสดงหลักธรรมในการครองชีวิต และแสดงความมีวัฒนธรรมของชาวอีสานอีกด้วย

สุพรรณ ทองคล้าย (๒๕๒๔ : ๑๐-๑๐) ได้วิเคราะห์ลักษณะร้อยกรองพื้นบ้านอีสานโดยใช้ข้อมูลผญา ปริศนาคำทาย บทสູ່ขวัญ บทแข็ง หมอลำ ผลของการศึกษา พบว่าสภาพสังคมและความมีนิสัยเจ้าบเจ้ากลอนเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดบทร้อยกรองของชาวอีสาน และบทร้อยกรองเหล่านั้นสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมของชาวอีสาน

ปรีชา อุยตระกูล (๒๕๒๖ : ๒๕-๒๘) ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังกาใหญ่ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา” ผลของการศึกษาพบว่า ความเชื่อของชาวอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรม แบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา โหราศาสตร์ ผีसाงเทวดา และวิทยาคม

อร่ามจิต ชินช่วง (๒๕๓๑ : บทคัดย่อ) วิเคราะห์ภาพย์เชิงบั้งไฟ : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร” พบว่า ภาพย์เชิงบั้งไฟของจังหวัดยโสธรสะท้อน โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ โลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ และด้านเศรษฐกิจและสังคมพบว่า การจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟมีทั้งผลดีและผลเสีย

๔. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอีสานเรื่องໂສ້ວັດ

นัศรยุพา สวัสดิพิงษ์ (๒๕๑๗ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคำวชอเรื่องเจ้าสุวัตร-นางบัวคำในด้านผู้แต่ง ประวัติความเป็นมา ตัวละคร ความไพเราะ ภาพพจน์ อารมณ์ สะเทือนใจ จินตนาการ และศึกษาในแง่สังคมวิทยา ผลการศึกษาพบว่า คำวชอเรื่อง เจ้าสุวัตร-นางบัวคำ เป็นวรรณกรรมชาวบ้านที่มุ่งให้ความบันเทิงใจเป็นสำคัญ นอกจากนี้ เรื่องเจ้าสุวัตร-นางบัวคำ ยังใช้ภาษาได้ไพเราะก่อให้เกิดภาพพจน์ อารมณ์สะเทือนใจและ จินตนาการ ตลอดจนสอดแทรกสภาพของสังคมล้านนาไทยบางประการในสมัยนั้นอันแสดง ถึงอิทธิพลในสังคมที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องนี้

สุกัญญา ภักธราชัย (๒๕๒๓ : ๑-๑๐) เสนอผลการศึกษาเปรียบเทียบคำวชอ เจ้าสุวัตร-นางบัวคำ วรรณกรรมภาคเหนือ นิทานท้าวໂສ້ວັດ วรรณกรรมภาคอีสาน และໂສ້ວັດ กลอนสวด วรรณกรรมภาคกลาง พบว่า มีโครงเรื่องและเนื้อเรื่องเหมือนกัน แตกต่างกันในรายละเอียดบางตอนเท่านั้น

๕. เอกสารเกี่ยวกับรูปแบบ

สิทธา พินิจภูวดล และนิตยา กาญจนะวรรณ (๒๕๒๐ : ๒๖) ได้ให้ความหมาย ของรูปแบบว่า รูปแบบ หมายถึง แบบการแต่ง กระแสร์ มาลาชากรณ์ (๒๕๒๓ : ๓๓) อธิบายความหมายของรูปแบบว่า รูปแบบ หมายถึง วิธีเขียนของแต่ละคน วิธีจัดการ พิธีการ สุธิวงศ์ พงษ์ไพฑูลย์ (๒๕๒๕ : ๔๓) กล่าวถึงลักษณะของรูปแบบว่า มี ๒ ลักษณะ คือ

๑. รูปแบบของลักษณะคำประพันธ์ เช่น วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง บทละคร อาจจะใช้กลอน ฉันท์ หรือร้อยกรองหลายชนิด วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง อาจแบ่งเป็น นิทาน นวนิยาย เรื่องสั้น บทละคร เป็นต้น

๒. รูปแบบซึ่งเป็นธรรมเนียมนิยมในการดำเนินเรื่อง เช่น การเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู วรรณคดีนิราศคำกลอนขึ้นต้นด้วยกลอนวรรณครับ นำเอาชื่อสถานที่เป็นจุดเริ่มต้นของการพรรณนา การก่อให้เกิดความคิด อารมณ์ และลำดับเนื้อหากจากการเริ่มออกเดินทาง ไปเป็นลำดับ

ล้อม เฟิงแก้ว (๒๕๔๕ : ๒๐) ได้อธิบายถึงรูปแบบว่า รูปแบบนี้น่าจะพิจารณาได้ ๒ ลักษณะ คือ

๑. รูปแบบการดำเนินเรื่อง อาจเรียกว่าธรรมเนียมนิยมก็ได้ เช่น ลิลิตจะเริ่มด้วยรายชื่อยศ คำฉันท์เริ่มด้วยบทประณามพจน์ ฯลฯ หรือเมื่อดำเนินเรื่องถึงฉากป่าก็มีบทชมไม้ ชมนก ฉากลำธาร แม่น้ำ ทะเล ก็มีบทชมปลา ถึงตอนเข้าพระเข้านาง จะมีบทอัศจรรย์ เป็นต้น

๒. รูปแบบลักษณะคำประพันธ์ แบ่งกว้างๆ เป็นร้อยแก้วกับร้อยกรอง แต่ละรูปแบบก็แบ่งย่อยละเอียดออกไปอีก

๖. เอกสารเกี่ยวกับขนบนิยม

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (๒๕๒๒ : ๖๖, ๑๐๒) อธิบายว่า ธรรมเนียมหรือขนบนิยม หมายถึง การกระทำ ผู้อ่านและผู้ร่วมงานประพันธ์ต่าง ๆ ของชาติหนึ่งชาติใด ที่คุ้นเคยร่วมกัน เช่น การไหว้ครู ในการเริ่มบทกวีนิพนธ์ และเมื่อจบลงก็บอกชื่อผู้แต่ง บทกสมี และเวลาที่แต่ง การรจนาบทอัศจรรย์ การใช้สัญลักษณ์บางอย่าง เช่น เปรียบเทียบพระจันทร์เป็นหญิง พระอาทิตย์เป็นชาย

อุดม หนูทอง (๒๕๒๓ : ๓๕) อธิบายว่า ขนบนิยม หมายถึง ท่วงทำนองเขียนของนักเขียนหรือกวีแต่ละคน มักยึดแบบแผนทางการประพันธ์ที่เคยปฏิบัติกันมาแต่โบราณ และคงเห็นกันว่าดี เป็นต้นว่า จะเริ่มเรื่องอย่างไร ดำเนินเรื่องอย่างไร วรรณคดีไทยนิยมเริ่มด้วยบทไหว้ครูชมบ้านชมเมืองแล้วจึงจะเข้าสู่เรื่องที่ต้องการจะแต่ง ในท้องเรื่องจะมีการแต่งเข้าแบบโบราณ มีบทชมนก ชมไม้ ชมความงามของตัวละคร มีอาบน้ำแต่งตัว จัดทัพ แสดงบทอัศจรรย์ตอนสังวาส ฯลฯ อย่างนี้เกือบทุกเรื่อง

วันเนา ยูเด็น (๒๕๒๕ : ๓๓-๕๓) อธิบายว่า ขนบนิยม หมายถึง ลักษณะที่สำคัญอันเป็นความนิยมและลักษณะเฉพาะในวรรณคดีไทย ซึ่งเป็นไปตามแบบแผนปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เช่น การขึ้นต้นเรื่องมีการไหว้ครู มีการชมกชมไม้ในขณะที่เดินทาง มีบทแต่งองค์ทรงเครื่อง หรือมีบทชมทัพในเรื่องที่มีการรบ ตอนลงท้ายของเรื่องก็นิยมบอกความมุ่งหมายหรือการแทรกคำนิยม แทรกอารมณ์ขัน เป็นต้น

กุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๒๕ : ๖๐-๖๘) อธิบายว่า ธรรมเนียมนิยม หมายถึง แบบแผนและวิธีการบางประการในการแต่งวรรณคดีที่เป็นที่ยอมรับ และทำตามกันโดยทั่วไป แบ่งเป็นหลายลักษณะ ได้แก่ การสร้างสภาวะของเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร

และจาก มีสารัตถะของเรื่องเป็นการต่อสู้ระหว่างยักษ์กับมนุษย์ ส่วนการดำเนินเรื่องและศิลปะการแต่ง กวีมีกนิยมนพวรรณกล้าย ๆ กัน เช่น มีบทชมโฉม ชมนภพไม้ม บพทราครวณ บทอศจรรย์ เป็นต้น

เอมอร ชิตตะโสภณ (๒๕๓๕ : ๑๓๖-๑๓๗) อธิบายว่า จารัตนนิยม หมายถึง วิธีการแสดงออกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันในการประพันธ์วรรณกรรม แบ่งเป็น แบบแผนทางฉันทลักษณ์ คำประณามและการลงท้าย แบบฉบับของตัวละคร บทสรรเสริญทรงเครื่อง อากัปกิริยาต่อความรู้สึก ความเปรียบเทียบต่าง ๆ และความเชื่อ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในวรรณกรรม ทั้งนี้เพราะความเป็นอัจฉริยะของกวีมิได้อยู่ที่การมีความคิดริเริ่มที่แปลกใหม่เพียงใดแต่เพียงอย่างเดียว ทว่าขึ้นอยู่กับความคิดริเริ่มที่อยู่ในกรอบของจารัตนอีกชั้นหนึ่งด้วย

๗. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

๗.๑ แนวคิดเกี่ยวกับวรรณศิลป์

กุหลาบ มัลลิกะมาส (๒๕๒๗ : ๗-๒๕) กล่าวว่า วรรณกรรมเกิดขึ้นด้วยลักษณะหลายประการประกอบกันรวมกันเป็นคุณสมบัติสำคัญ เรียกว่า “วรรณศิลป์” ซึ่งองค์ประกอบของวรรณศิลป์ ได้แก่

๑. อารมณ์สะเทือนใจ (Emotion) ตามหลักพุทธศาสนา มนุษย์เราเมื่อมีสิ่งใดมากระทบจิตใจ ไม่ว่าจะป็นรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส จะเกิดความรู้สึกตอบสนองทันที ความรู้สึกตอบสนองไม่ว่าจะเป็นรัก โกรธ เกลียด ตีใจ เสียใจ ชอบ ไม่ชอบ สุข ทุกข์ ฯลฯ ที่เกิดขึ้นเป็นผลทำให้เกิดศิลปะขึ้นได้ เราเรียกความรู้สึกตอบสนองนี้ว่า อารมณ์สะเทือนใจ งานศิลปะส่วนใหญ่เกิดจากอารมณ์สะเทือนใจของศิลปินแล้วแสดงออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้ วรรณคดีก็เช่นเดียวกัน หลายเรื่องเกิดจากอารมณ์สะเทือนใจของผู้แต่ง

อารมณ์สะเทือนใจจะมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับสิ่งที่มากระทบใจของผู้แต่ง แต่ที่สำคัญคือผู้แต่งสามารถแสดงอารมณ์สะเทือนใจออกมาให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดอารมณ์ร่วมไปด้วยได้หรือไม่ ถ้ามีอารมณ์สะเทือนใจอย่างรุนแรง แต่ไม่สามารถค้นหาแง่มุมหรือจุดเด่นมาแสดงให้ผู้อื่นรับรู้ได้แล้ว เรื่องนั้นก็ไมอาจนับว่ามีวรรณศิลป์ได้

๒. จินตนาการหรือความนึกคิด (Imagination) จินตนาการเป็นภาพที่ผู้แต่งสร้างขึ้นในจิตใจ อาจเกิดจากอารมณ์สะเทือนใจ ความคิดฝันและประสบการณ์ แล้วทำให้กลายเป็นภาพขึ้น จินตนาการในวรรณคดีนั้นควรจะพุ่งไปในด้านความงาม ความดี

เพื่อบำรุงจิตใจให้เกิดความบันเทิงเป็นสำคัญ

๓. การแสดงออก (Expression) ผู้แต่งจะใช้การแสดงออกด้วยการนำเอาความรู้ อารมณ์สะเทือนใจ ความนึกคิด จินตนาการของตนไปให้ผู้อื่นรับรู้และประจักษ์ในความงาม ถ้าหากกวีมีอารมณ์ มีจินตนาการผูกเรื่องราวไว้แล้ว แต่ยังไม่ได้แสดงให้ปรากฏก็จะไม่เห็นศิลปกรรมชิ้นนั้น ดังนั้นการแสดงออกเท่ากับเป็นคุณสมบัติทางปัญญาและจิตใจของศิลปกรรม ที่ทำให้เข้าใจความหมายของศิลปกรรม นั่นคือ ผู้อ่านผู้ดูผู้ฟังได้รับส่วนความรู้สึกรู้สึกและความคิดเห็นของศิลปินผู้สร้างสรรค์ การแสดงออกนี้ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวถึงแต่สิ่งซึ่งงามเสมอไป แต่จะต้องแสดงออกให้มีศิลปะ คือ ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเห็นลักษณะที่สำคัญ ๆ ได้แก่

๓.๑ แสดงภาพและความรู้สึกได้อย่างชัดเจนและแนบเนียน

จนผู้อ่านผู้ฟังเกิดเห็นภาพและรู้สึกตามที่ผู้แต่งได้บรรยายไว้

๓.๒ แสดงให้เห็นความเคลื่อนไหวของตัวละครในเรื่อง ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ ประหนึ่งว่าผู้อ่านผู้ฟังกำลังเห็นสิ่งนั้นอยู่ตรงหน้าหรือเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องที่ได้อ่าน ได้ฟังนั้น

๓.๓ แสดงให้เห็นนิสัยใจคอและบุคลิกภาพของตัวละครในเรื่อง การบอกความรู้สึกนึกคิด อารมณ์สะเทือนใจของผู้แต่งออกมาให้ผู้อ่านผู้ฟังตีความหมาย มีหลายลักษณะ เช่น บรรยายออกมาตรง ๆ เปรียบเทียบอุปมาอุปไมย ใช้สัญลักษณ์แสดงจินตนาการ แล้วให้ผู้อ่านผู้ฟังตีความเอาเอง เป็นต้น ผู้แต่งคนใดแสดงออกได้ดี งานนั้นย่อมได้รับการยอมรับและยกย่อง

๔. ท่วงทำนองหรือท่วงท่าที่แสดงออก (Style) ผู้แต่งแต่ละคนย่อมมีสำนวนโวหารในการเล่าเรื่องที่เป็นลักษณะของตน ซึ่งเรียกว่า ท่วงท่าที่แสดงออกหรือท่วงทำนอง การแสดงออกนี้จะพิจารณาได้จากวิธีจัดเรียงถ้อยคำ การเขียนประโยควรรคตอน และการแสดงความคิดเห็นเฉพาะตัว ท่วงท่าที่แสดงออกของผู้แต่งมี ๒ ลักษณะคือ

๔.๑ ท่วงท่าที่เป็นส่วนรวม (racial style) หรือท่วงท่าที่เป็นของหมู่คณะหรือของชาติ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะชาติ ท่วงท่าที่แสดงออกนี้เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญและจะค่อย ๆ สะสมแทรกซึมเข้าไปในตัวของผู้แต่งทีละน้อย ๆ ดังนั้นท่วงท่าที่แสดงออกของชาติไทยย่อมแตกต่างจากชาติอื่น ๆ และถ้าเปรียบเทียบท่วงท่าที่แสดงออกในชาติเดียวกันก็จะมีท่วงท่าที่เป็นของส่วนรวมที่แสดงออก

แตกต่างกันไปตามยุคสมัย เช่น สมัยอยุธยา กับ สมัยรัตนโกสินทร์ ก็ย่อมมีความแตกต่างกัน

๔.๒ ท่วงทำที่แสดงออกเฉพาะตน (personal style) เป็นลักษณะพิเศษซึ่งเกิดจากความสามารถเฉพาะตัว และความคิดเห็นของแต่ละบุคคลที่แสดงออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้ ผู้อ่านและผู้ฟังจะพิจารณาได้จากวิธีจัดเรียงถ้อยคำและการแสดงความคิดเห็นที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่ง เสฐียรโกเศศ กล่าวว่า ที่ท่วงทำที่แสดงออกคือคนผนวกเข้ากับธรรมชาติ หมายความว่า ท่วงทำที่แสดงคือตัวของผู้นั้นที่นำไปประกอบเข้ากับสิ่งอื่นในธรรมชาติ จึงเกิดเป็นวรรณกรรมหรือศิลปกรรมขึ้น “ท่วงทำที่แสดงออกของข้าพเจ้าก็คือตัวข้าพเจ้าเอง เพราะถอดเอาความคิดความรู้สึก ตลอดจนฝีมือ ความชำนาญทางเทคนิค ทั้งอุปนิสัยใจคอและอะไรอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่ในตัวข้าพเจ้าทั้งหมดใส่ลงไป ในหนังสือที่ข้าพเจ้าแต่ง”

การพิจารณาท่วงทำที่แสดงออกเฉพาะตนของผู้แต่งก็พิจารณาจากแนวคิดของผู้แต่ง ซึ่งแต่ละคนมีประสบการณ์ อุดมคติ ความเห็นแตกต่างกันไป นอกจากนี้ก็คือวิธีการถ่ายทอดอารมณ์และลักษณะการใช้ภาษาของผู้แต่ง

การที่ผู้แต่งแต่ละคนมีท่วงทำที่แสดงออกของตนเอง ทำให้ผู้อ่านทราบบุคลิกภาพของผู้แต่งได้ เมื่ออ่านหรือฟังผลงานของผู้แต่งคนนั้นหลาย ๆ เรื่อง และการที่ผู้แต่งแต่ละคนมีท่วงทำที่แสดงออกเฉพาะตนนี้เองทำให้เกิดวรรณคดีใหม่ ๆ ขึ้นมาไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่

๕. กลวิธีในการแต่งหรือเทคนิค (Technique) กลวิธีหรือเทคนิคในการแต่ง คือ ความรู้สึกและฝีมือในการแต่ง การถ่ายทอดจินตนาการ อารมณ์สะท้อนใจของผู้แต่งออกมาเป็นเรื่องราว นั้น หากขาดกลวิธีหรืออุบายที่จะแสดงจินตนาการออกมาเป็นรูปร่างงดงามแล้ว เรื่องแต่งนั้นก็อาจจะไม่ดีเด่นดังคาด ในทางตรงกันข้ามถ้ามีกลวิธีคือความรู้สึกและฝีมือในการแต่ง แต่ขาดศิลปะคืออารมณ์สะท้อนใจและจินตนาการ ผลงานที่ออกมาจะไม่น่าสนใจเช่นเดียวกัน ดังนั้นกลวิธีจึงเป็นเครื่องช่วยให้งานแต่งนั้นมีวรรณศิลป์ที่สมบูรณ์ เทคนิคที่ผู้แต่งใช้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด อารมณ์สะท้อนใจของตนออกมานั้น มีอยู่มากมายหลายประการ เช่น ในการเล่าเรื่อง ผู้แต่งอาจใช้กลวิธีต่าง ๆ กัน วรรณคดีบางเรื่องให้ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งเป็นผู้เล่าเรื่องเองทั้งหมด โดยใช้สรรพนามในเรื่องว่า ข้าพเจ้า หรือผม หรือดิฉัน บางเรื่องให้ตัวละครแต่ละตัวเล่าเรื่องของตน บางเรื่องใช้วิธีเล่าในรูปของจดหมายโต้ตอบ หรือใช้สัตว์เป็นผู้เล่า บางเรื่องก็ใช้วิธีเล่าย้อนหลัง เป็นต้น

๖. องค์ประกอบ (Composition) เรื่องแต่งที่ดีจะต้องมีองค์ประกอบที่เหมาะสม คือ มีตัวเนื้อหากล้นและพลความหรือส่วนขยายความ ถ้าหากเรื่องใดมีแต่เนื้อหาอย่างเดียว ไม่มีพลความมาช่วยเสริมอย่างเหมาะสมก็จะทำให้เรื่องนั้นไม่น่าอ่านน่าฟัง เปรียบเสมือน “แกงจืดขาดผักชีพริกไทยโรย” ฉะนั้นหากมีการตกแต่งเพิ่มเติมถ้อยคำที่เป็นพลความลงไปช่วยให้เหมาะสม ก็เปรียบเสมือนแกงจืดที่มีผักชีและพริกไทยโรยไว้แล้วก็จะทำให้ “เรื่องมีรสน่าอ่าน ฟังไพเราะยิ่งขึ้น”

ประคอง นิมมานเหมินทร์ (๒๕๔๗ : ๘๘) กล่าวว่า วรรณกรรมมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับภาษา เพราะวรรณกรรมอาศัยภาษาเป็นเครื่องสื่อสารในการถ่ายทอดจินตนาการ ความคิด และความรู้สึก ผู้อ่านผู้ฟังจะสามารถเข้าใจเรื่องราว เกิดมโนภาพอย่างแจ่มชัด เข้าใจในความคิด ตลอดจนเกิดอารมณ์ความรู้สึกซาบซึ้งตรึงใจร่วมกับผู้แต่งได้มากน้อยเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการใช้ภาษาของผู้แต่ง วรรณกรรมส่วนใหญ่มีการถ่ายทอดและสืบทอดกันมาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่าร้อยปี การศึกษาการใช้ภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่น นอกจากจะช่วยให้เข้าใจวิธีการเสนอความคิด ความรู้สึกของกวีและนักเขียนท้องถิ่นแล้วยังจะช่วยให้เข้าใจถึงความเจริญด้านอักษรศาสตร์ ทัศนคติ และค่านิยมของท้องถิ่นในช่วงที่ผลิตวรรณกรรมอีกด้วย

ล้อม เพ็งแก้ว (๒๕๔๕ : ๖๖ : ๗๔) อธิบายศิลปะการใช้คำในวรรณกรรมเกี่ยวกับการซ้ำคำ การเล่นคำ และการเล่นอักษร ดังนี้

การซ้ำคำ เป็นศิลปะการแต่งอย่างหนึ่ง กวีนิยมซ้ำคำเมื่อต้องการย้ำความหรือชี้ให้เห็นว่าสำคัญ หรือต้องการให้เห็นว่าการกระทำนั้นติดต่อกัน บางที่ต้องการแสดงว่ามีมาก หรือต้องการให้เห็นว่าเป็นภาพเคลื่อนไหวเรื่อย ๆ เช่น

เรื่อยเรื่อยธาราบำเขาะหิน กระแสสินธุ์ดั่งแก้วผลึกใส

หวิวหวิวลมผิวเพลงขลุ่ยไพเราะ ไหวไหวไม่ระบัดลตามาลัย

(ถำนำภูกระดึง : อังคาร กัลยาณพงศ์)

การเล่นคำ คือ การใช้คำในความหมายต่าง ๆ เท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งอาจเล่นเป็นลักษณะกล หรือพลิกแพลงให้เกิดจังหวะพริ้งพราว มีเสียงกระทบให้จังหวะและความไพเราะรื่นหู เช่น

หวังพายุพากร

กลพายุพาไป

(พระนลคำฉันท์)

การเล่นอักษร คือ การเรียบเรียงถ้อยคำที่มีเสียงพยัญชนะต้นเดียวกันให้

ไพเราะ เช่น

ตาลิงลึงลอดไม้	ตาลิง
แลตุกลิงลงชิง	ตุกไม้
ลึงลมไล่ลมคิง	ลึงโลด หนีนา
แลตุกลิงตางไห้	ลอดเดี่ยวตางลึง ฯ

(ถิลิตพระลอ)

๓.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์

สุนทรียภาพเป็นศัพท์บัญญัติแทน Aesthetics ในภาษาอังกฤษซึ่งตรงกับ ความงามในภาษาไทย ซึ่งไม่ใช่ความงามในภาษาของคนทั่วไป ในชีวิตประจำวันเรา ประเมินค่าความงามกันด้วยความรู้สึกชอบไม่ชอบอันเป็นส่วนตัว ความงามเนื่องจากเหตุผล ทางธรรมชาติ โดยเฉพาะทางด้านจิตวิทยาและทางวัฒนธรรม สุนทรียภาพมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะ เพราะศิลปะถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจ ความคิด และประสบการณ์จากผู้หนึ่งไป ยังอีกผู้หนึ่ง ศิลปะเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีพลังเร้าอารมณ์สะท้อนใจของมนุษย์เห็นได้ว่า วรรณคดีซึ่งก็คือ ศิลปะที่ใช้ภาษาเป็นอุปกรณ์นั้นสามารถให้ “สัมผัสที่ลึกซึ้งและรุนแรง” และ “กระทบให้เกิดอารมณ์ทุกข์และสุข” สุนทรียภาพหรือความงามทางศิลปะก็คือสิ่งที่ เรียกว่า “ความจับใจ” นั่นเอง ภาษาในวรรณคดีและสุนทรียภาพในภาษานั้นเป็นสิ่งที่ สอดคล้องข้องเกี่ยวกับอย่างแนบแน่นด้วยเหตุว่าสุนทรียภาพเป็นเรื่องของคุณภาพแห่งศิลปะ ภาษาที่มีสุนทรียะจะเกิดความไพเราะและความนึกคิดและอารมณ์ประสมกัน (ดวงมณ จิตรจำนง. ๒๕๒๗ : ๕ – ๑๘) สุนทรียภาพจึงเป็นความงาม ความไพเราะหรือลักษณะ อันสุนทรีย์ ซึ่งอยู่ในธรรมชาติ หรือแม้ในศิลปะวรรณกรรมต่าง ๆ ความงามเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับจิตใจ การที่เราจะแลเห็นความงามของสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่าง เข้าอกเข้าใจนั้น จำเป็นต้องฝึกฝนอบรมกับการชื่นชมคุณค่าของความงาม จึงแลเห็น ความงามนั้นได้อย่างซาบซึ้งตรึงใจ (ศรีวิไล คอกจันทร์. ๒๕๒๕ : ๑๒๘ – ๑๒๙) ความงาม หรือสุนทรียะที่มาจากภาษาไม่ใช่สิ่งที่มีคุณค่าตายตัว มันอาจเปลี่ยนแปลงไปตามยุค ตามสมัย ตามกาลเทศะ ภาษาเป็นสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวรรณคดีนั้น ภาษาเป็นเครื่องมือที่กวีใช้ ในการถ่ายทอดประสบการณ์ร่วมของมนุษยชาติถ่ายทอดสรรพสิ่งทั้งปวงที่เขาได้ประสบ โดยผู้อ่านพอจะรับได้ (เจตนา นาควัชระ. ๒๕๓๐ : ๖๐)

ในการศึกษาองค์ประกอบของวรรณคดีนั้นสามารถศึกษาได้ ๒ องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบทางด้านเนื้อหาและองค์ประกอบทางด้านรูปแบบ แต่ละองค์ประกอบจะต้องประกอบด้วยสุนทรียศาสตร์ในคำ และสุนทรียศาสตร์ในความ

สุนทรียศาสตร์ในคำ ได้แก่ ความงามที่เกิดจากการใช้คำ มีพลังเร้าใจ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก เกิดอารมณ์สะเทือนใจ เกิดภาพพจน์ไปตามจินตนาการของผู้เขียนแยกได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ เสียงของคำ การเล่นคำ จังหวะและลีลาของคำ

เสียงของคำ ประกอบด้วยลักษณะเสียง สูง – ต่ำ, สั้น – ยาว, หนัก – เบา การเล่นเสียงสัมผัสกระทบกระทั่งกัน ทำให้เกิดความรู้สึกและอารมณ์แตกต่างกัน ทั้งยังช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดภาพ แสง สี ได้ยินเสียง เกิดสัมผัส และเห็นความเคลื่อนไหว ซึ่งโดยปกติการเกิดเสียงของคำเกิดได้จากวิธีการเล่นเสียงสัมผัส เล่นเสียงวรรณยุกต์ และการกลายเสียงคำ

การเล่นคำ คือ การใช้คำเกี่ยว คำซ้ำ คำซ้อน มาจัดวางไว้ในตำแหน่งใกล้เคียงกันโดยให้ความหมายแตกต่างกันไป การเล่นคำแยกเป็น ๒ ชนิด คือ การเล่นคำแบบข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ และการเล่นคำที่นอกเหนือจากแบบข้อบังคับทางฉันทลักษณ์

จังหวะและลีลาของคำ หมายถึง การรู้จักเลือกสรรถ้อยคำและสำนวนโวหารให้เหมาะสมกับชนิดของคำประพันธ์ การพิจารณาจังหวะและลีลาของคำจะต้องควบคู่ไปกับน้ำเสียงที่ผู้เขียนแผ่ไว้ น้ำเสียงที่แตกต่างกันจะก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกที่ต่างกันไปด้วย การเข้าถึงน้ำเสียงจะต้องอาศัยความแวดล้อม ซึ่งผู้อ่านจะต้องอาศัยความหมายแผ่อยู่ทุกคำทุกวรรคแล้วประมวลเป็นน้ำเสียง

สุนทรียศาสตร์ในความ เป็นความงามอันเกิดจากศิลปะการนำถ้อยคำสำนวนโวหารมาประกอบกันเข้าเป็นข้อความที่สื่อความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสุนทรียภาพในความจะเกิดได้จากลักษณะต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณคดี ได้แก่ ภาพพจน์ รสวรรณคดี โวหาร

ภาพพจน์ ได้แก่ การสร้างมโนภาพ โดยอาศัยถ้อยคำ สำนวนแบบต่าง ๆ ให้ผู้อ่านนึกภาพได้เด่นชัด ภาพพจน์ที่เกิดจากการเลือกใช้คำอย่างมีศิลปะ โดยการเปรียบเทียบในลักษณะต่าง ๆ เช่น อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ สัทพจน์

รสวรรณคดี ได้แก่ อารมณ์หรือสภาวะต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณคดี เช่น อารมณ์รัก โศก โกรธ เป็นต้น การอ่านวรรณคดีให้เกิดรสจะต้องพิจารณาถ้อยคำทุกตัวอักษร แล้วคิดวิเคราะห์ตามว่าข้อความใดเป็นเหตุ ส่วนใดเป็นผลของอารมณ์ จากนั้น

จึงประมวลผลของเนื้อความทั้งหมดเพื่อรับรู้อารมณ์นั้น ๆ

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงโวหารว่าเป็นกระบวนการใช้ถ้อยคำ ชั้นเชิงหรือกระบวนการแต่งหนังสือหรือพูดถ้อยคำเกิดเหตุผล โวหารที่ใช้ในการเขียนมี ๕ ประการ คือ บรรยายโวหาร ได้แก่ กระบวนการที่ใช้ในการเล่าเรื่อง พรรณาโวหาร ได้แก่ กระบวนการหรือชั้นเชิงในทำนองรำพึงรำพัน เทศนาโวหาร ได้แก่ กระบวนการที่ชี้แจงอบรมสั่งสอน สาธกโวหาร ได้แก่ กระบวนการที่มุ่งให้ชัดเจน โดยยกตัวอย่างหรือเรื่องราวประกอบ และอุปมาโวหาร ได้แก่ ข้อความที่แยกตัวอย่างประกอบเพื่อให้ชัดเจนขึ้น (จิตรลดา สุวัติกุล, ๒๕๓๒ : ๒๑๓ - ๒๑๗)

สิทธา พิณีจวบถล และคณะ (๒๕๒๕ : ๓๐ - ๓๗) อธิบายไว้ว่าสุนทรียภาพเป็นศาสตร์อันลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ ทุกคนไม่ว่าชาติใดภาษาใดล้วนมีความเห็นพ้องต้องกันว่า “สุนทรียภาพ” เป็นหัวใจของงานศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าสำหรับงานทางด้านวรรณกรรม สุนทรียภาพที่ผู้แต่งหนังสือคำนึงถึงมากที่สุด คือ ศิลปะการแต่งที่เรียกว่า “วรรณศิลป์” หัวใจของศิลปะทั้งหลาย คือ สุนทรียภาพหรือความประณีตงดงาม ได้แก่ ความงามทางภาษา ความงามของเนื้อเรื่องซึ่งกลมกลืนรูปแบบ

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (๒๕๑๗ : ๑๘๒) อธิบายว่า สุนทรียศาสตร์ หมายถึง คำ Aesthetics ในภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นปรัชญาแขนงหนึ่งที่ว่าด้วยความงามหรือศิลปะ หรือเป็นวิชาการที่เกี่ยวข้องกับความงามของธรรมชาติและศิลปะ เดิมที ปรีดีพนมยงค์ ได้บัญญัติศัพท์เรียกว่า “ลาวัลย์วิทยา” แทนคำว่า Aesthetics ในภาษาอังกฤษเป็นคนแรก แต่คำนี้ไม่ติดกับภาษาไทยทั้ง ๆ ที่ศัพท์บัญญัติคำนี้มีความไพเราะและมีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษมาก ต่อมาท่านศาสตราจารย์พระยาอนุมาราชทรงจึงได้บัญญัติคำว่า สุนทรียศาสตร์ขึ้นแทนคำหนึ่งและได้นิยมใช้คำนี้ติดต่อกันมาจนกระทั่งทุกวันนี้ สิ่งที่เราเรียกกันว่าสุนทรียภาพหรือศาสตร์นั้น พวกกรีกสนใจศึกษามานานแล้วตั้งแต่สมัยของเพลโต สิ่งที่น่ามาศึกษากัน ได้แก่ ศิลปะคืออะไร ความงาม คืออะไร คุณค่ากับความงามสัมพันธ์กันอย่างไร เป็นต้น

ศักดิ์ศรี เข้มนำคดา (๒๕๒๑ : ๕๕ - ๕๗) กล่าวว่า สุนทรียะจะเป็นศัพท์บาลีหรือสันสกฤตก็ได้ สุนทรียะหรือสุนทรีย์ต่างก็เป็นคำคุณศัพท์ขยายนามซึ่งแปลว่า “งาม” เมื่อลงทรียะปัจจัยก็ยังออกมาในรูปของคำคุณศัพท์หรือคำวิเศษณ์หรืออาจใช้เป็นคำนามก็ได้ ทรียะ แปลว่า “พึง หรือ พึงเห็นว่างามควรเห็นว่างาม” ความงามของภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการประพันธ์และที่เป็นวรรณคดีนั้นขึ้นอยู่กับเสียงไม่ใช่มองดูด้วย

สายตาเฉย ๆ มันจะเด่นเพียงใดขึ้นอยู่กับเสียงที่อ่านออกมา จะเห็นว่าคนโบราณสามารถอ่านเสียงคำประพันธ์ได้ไพเราะ ความหมายจะต้องบริบูรณ์ไม่ใช่ความหมายคลุมเครือ ฉะนั้นเขาจึงเน้นมากในเรื่องคำกับความหมายอลังการ

กระแสร้ มลยาภรณ์ (๒๕๒๒ : ๕๖) อธิบายว่า สุนทรียะนั้นว่าด้วยการรับรู้เชิงศิลปะมีทั้งความงาม ความน่าฟังพิศวงและความสวยสด ชวนเพลิน “สุนทรียะเชิงประพันธ์” จึงหมายเอาสิ่งทั้งสามในทางวรรณกรรมโดยเฉพาะ รวมไปถึงสิ่งที่เขาเรียกว่า “ประสบการณ์เชิงสุนทรียะ” คือ ความงาม รสนิยม พฤติกรรมตอบสนองความคิด อุดมคติ ปรัชญาการณและแม้ความไม่มีเหตุผลถือเอารูปและเนื้อหาเป็นส่วนรวมแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ ภาษา สาร รส อารมณ์และการประดิษฐ์

วันเนาวิ ยูเคิ้น (๒๕๒๕ : ๑๑๑-๑๖๓) อธิบายว่า สุนทรียภาพเป็นความปรากฏออกมาในทางที่ค้ำงาม บรรเจิดบรรจงไพเราะเพราะพริ้ง อย่างสง่าผ่าเผยและประณีตเรียบร้อย สุนทรียภาพในวรรณคดีก็คือสิ่งที่ปรากฏในด้านที่ค้ำงามของวรรณคดีตามคติในวรรณคดีไทย ถือกันว่าวรรณคดีคือบทประพันธ์ที่ไพเราะเพราะพริ้งแม้จะให้ความสำคัญแก่นเนื้อเรื่องว่าต้องทำให้สนุกเพลิดเพลินและเร้าความรู้สึกต่าง ๆ ที่เรียกว่า “กินใจ” ด้วยก็จะต้องมีความงดงามในเชิงกาพย์กลอน และในการเลือกสรรแง่ของชีวิตที่นำมาเสนอ อิเหนา รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี และนิราศต่าง ๆ ล้วนเป็นที่นิยมของประชาชนทั่วไป เพราะรสของกาพย์กลอนเป็นใหญ่คือสัมผัสไพเราะ ความคมคายและกะทัดรัดในการใช้คำความสอดคล้องกันอย่างเหมาะเจาะของคำและความ ซึ่งสรุปได้ว่า คือความงามของท่านองแต่ง ความงามหรือสุนทรียภาพในวรรณคดี สร้างความรู้สึกให้เกิดความประทับใจในวรรณคดีเป็นความ “กินใจ” ในแง่ความงามต่าง ๆ จากวรรณคดี สุนทรียภาพในวรรณคดีแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ สุนทรียภาพในคำ สุนทรียภาพในความ และสุนทรียภาพในรูปแบบ

สุนทรียภาพในคำ หมายถึง ความงามในคำแบ่งออกเป็น เสียงของคำ การเล่นคำ และลีลาการใช้คำ

๑. เสียงของคำ การใช้ศิลปะในการเลือกเสียงของคำในการเขียนเป็นความงามอย่างหนึ่งที่กวีจะพิถีพิถันและถือเป็นกลวิธีที่จะแสดงความสามารถ เสียงของคำทำให้เกิดภาพ สร้างอารมณ์ ถือว่าสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว หรือที่เรียกกันว่า “นาฏการ (Action)” สร้างความมีชีวิตให้แก่ถ้อยคำ จึงถือว่าเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของวรรณคดี เสียงของคำเกิดขึ้นได้ในลักษณะ ดังนี้

๑.๑ การใช้คำซ้ำ (Reduplication) การใช้คำซ้ำก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นการสร้างสุนทรียภาพให้เกิดขึ้นแยกได้ ดังนี้

๑.๑.๑ การใช้คำซ้ำโดยตรง เป็นการใช้คำซ้ำให้มีน้ำหนักเพิ่มมากขึ้นหรือลดลงเป็นการสร้างความงามในวรรณคดีลักษณะหนึ่งเป็นการสร้างอารมณ์สร้างคำที่อยู่ในลักษณะเคลื่อนไหว เป็นการสร้างความให้มีชีวิตให้เกิดขึ้นแก่คำนั้น ๆ

๑.๑.๒ การใช้คำซ้ำแบบเล่นคำ เป็นการนำคำมาใช้ในแง่ของความหมายที่ต่างกัน เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่สร้างให้เกิดความรู้สึกหรือสร้างอารมณ์

๑.๑.๓ การใช้คำซ้ำโดยใช้คำนั้นแทรกเป็นระยะ ๆ การใช้คำในลักษณะนี้ช่วยเน้นความรู้สึกให้เห็นอย่างเด่นชัด เป็นการนำคำเดียวกันนั้นแทรกไปในช่วงที่กวีมีความต้องการสร้างความรู้สึกรุนแรงชนิดใดชนิดหนึ่ง หรือต้องการที่จะเน้นคำนั้น ๆ บางทีอาจอยู่ในลักษณะที่ถือเป็นการเล่นคำ

๑.๑.๔ การใช้คำซ้ำเพื่อเลียนเสียงธรรมชาติ คำเลียนเสียงในคำประพันธ์ สร้างความรู้สึกจริงจังและมีชีวิตชีวา เป็นศิลปะที่นิยมกันว่าเป็นความสามารถในการใช้คำชั้นสูง

๒. การเล่นคำ การเล่นคำเป็นสุนทรียะของการเขียนอย่างหนึ่ง จัดเป็นเทคนิคที่กวีเล็งเห็นความสำคัญ ประกอบด้วยการเล่นคำตามฉันทลักษณ์บังคับ และการเล่นคำนอกเหนือที่บังคับในฉันทลักษณ์ ซึ่งมีทั้งการเล่นคำในลักษณะพ้องเสียงและพ้องรูป และเล่นคำในลักษณะของการสื่อความต้องการใช้คำโดยเปลี่ยนตำแหน่งหรือลงตำแหน่งไว้แห่งใดแห่งหนึ่ง

๓. ลีลาของการใช้คำ ความงามในคำอยู่ที่ลีลาของการใช้คำของกวี และการเลือกใช้คำ ลีลา การใช้คำในที่นี้หมายถึง การที่กวีรู้จักเลือกใช้คำที่เหมาะสมในคำประพันธ์ ตอนนั้น ๆ มีการสร้างคำใหม่ การแผลงให้เข้ากับสัมผัสไม่ว่าสัมผัสสระหรือสัมผัสอักษร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกลวิธีของกวีแต่ละคน ซึ่งถือเป็นความสามารถอย่างหนึ่ง การใช้คำง่าย ๆ ตรงกับความรู้สึก การสร้างน้ำเสียง (Tone) ถือเป็นลีลาการใช้คำที่สร้างความงามในคำ ซึ่งลีลาของคำมีดังนี้

๓.๑ การใช้คำในลักษณะการใช้เสียง (Tone) การใช้เสียงของผู้เขียนเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างอารมณ์ให้เกิดความรู้สึกที่แตกต่างกันด้วยการใช้คำที่ทำให้เห็นน้ำเสียงว่ารู้สึกเช่นไร เช่น โกรธ เกลียด เหวะเหยียด ประชดประชัน เห็นใจ หรือ ซ้ำเติม ความรู้สึกเหล่านี้ขึ้นอยู่กับการใช้เสียงของผู้เขียน

๓.๒ การใช้คำในลักษณะบุคลาธิษฐาน (Personification)

การเขียนโดยทำสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม วิธีนี้เรียกว่า “บุคลาธิษฐานหรือบุคลาธิษฐาน” เป็นการเขียนสร้างชีวิตและวิญญาณให้เกิดขึ้นแก่สิ่งที่ไม่มีความจริงสามารถแสดงอาการปรีชาหรือความรู้สึกนึกคิดออกมาได้

๓.๓ การใช้คำในลักษณะความหมายขัดแย้งกัน (Contrast)

ก่อให้เกิดเหตุการณ์ที่ตรงกันข้ามแต่ให้เกิดความคู่ขนานกันไป หรือการเปรียบเทียบความขัดแย้ง เพื่อเป็นการเข้าใจทำให้มีความหมายเข้มข้นหรือลึกซึ้งขึ้น ถือเป็นลีลาอย่างหนึ่งของการใช้คำ

๓.๔ การใช้คำในลักษณะการคล้อยตามกัน ถ้าการใช้คำใน

ลักษณะการขัดแย้งจะสร้างอารมณ์ให้เกิดสโนวรรณคดีแล้ว การใช้คำในลักษณะการคล้อยตามกันก็จะเพิ่มความรู้สึกให้รุนแรงขึ้นหรือลดน้อยลง ซึ่งเป็นการสร้างอารมณ์ร่วมอย่างหนึ่งของการใช้คำ

๓.๕ การใช้คำในลักษณะการถ่วงเสียง การถ่วงเสียงทำให้เกิด

จังหวะ นอกจากจะทำให้สมดุลแล้วยังย้ำความรู้สึก การสร้างความรู้สึกถือเป็นวิธีการทางสุนทรียศาสตร์ การใช้คำในลักษณะนี้แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ การถ่วงเสียงด้วยการใช้คำซ้ำ และการถ่วงเสียงด้วยการสัมผัสอักษร

สุนทรียภาพในความ ศิลปะการใช้ความ ถือเป็นเทคนิคในการเขียนที่ก่อให้เกิดความงามในวรรณคดีอีกอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะทำให้เกิดความหมายที่แตกต่างกันออกไป บางครั้งก็เห็นศิลปะในการใช้คำในลักษณะต่าง ๆ เพราะความทำให้เกิดความรู้สึกพองจะแบ่งออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. การใช้ความในลักษณะที่ก่อให้เกิดรสต่าง ๆ ในวรรณคดี เช่น

๑.๑ เสาวรจนี คือ บทชมโฉม ชมความงาม

๑.๒ นารีปราโมทย์ คือ บทโสม บทเกี่ยวพาราณี บทโธโสม

๑.๓ พิโรธวาทัง คือ บทโกรธ บทเสียดสีเยาะเย้ย เหน็บแนม

และตัดพ้อต่อว่า

๑.๔ สัลลาปิงคพิสัย คือ บทโศก หรือบทคร่ำครวญ

๒. การใช้คำให้เกิดความงามของความ ทำให้เกิดภาษาในลักษณะที่เรียกว่า มีการปรุงแต่ง เรื่องของโวหารทำให้กวีแต่ละคนมีความแตกต่างกัน

สุนทรียภาพในรูปแบบ ความงามของวรรณคดีอีกลักษณะหนึ่งคือ ความงามในรูปแบบ หมายถึง การใช้คำหรือความไพเราะกับรูปแบบของคำประพันธ์ แต่ละชนิด ซึ่งมีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนกัน การใช้คำในกลอน โคลง ฉันท์ หรือกาพย์ ย่อมมีความแตกต่างกัน ดังนั้นการใช้คำให้เหมาะสมกับคำประพันธ์แต่ละชนิดจึงถือเป็น สุนทรียะได้เช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่า สุนทรียภาพเป็นศาสตร์อันลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจของ มนุษย์ การกำหนดความงามหรือสุนทรียะ ประกอบด้วยสุนทรียะแห่งภาพ สุนทรียะแห่ง เสียง และสุนทรียะแห่งเนื้อเรื่อง ความงามหรือสุนทรียะไม่ใช่สิ่งที่มีคุณค่าตายตัว แต่อาจ เปลี่ยนไปตามยุค ตามสมัย และตามกาลเทศะ

๗.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญา

บุญยงค์ เกศเทศ (๒๕๓๖ : ๕๒-๕๔) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

โบราณนิยม (classicism) ได้แก่ วรรณกรรมที่นำเรื่องราวเก่าแก่มาเขียน ใหม่ โดยดัดแปลงหรือลอกเลียนแบบ หรือยึดมั่นในหลักการเขียน ความเก่าแก่ที่วรรณกรรม คลาสสิกของยุโรปปรับมามักเป็นเรื่องของกรีก โรมัน วรรณกรรมใดที่เขียนเกี่ยวกับกรีก โรมัน ก็เรียกว่าวรรณกรรมคลาสสิก เช่น เรื่องสงครามกรุงทรอย เรื่องซีซาร์กับคลีโอพัตรา เป็นต้น วรรณกรรมคลาสสิกของไทยก็ได้แก่เรื่องที่เขียนจากวรรณกรรมอินเดียโบราณ เช่น เรื่องรามเกียรติ์ มหาภารตยุทธ์ เรื่องเทพเจ้าฮินดู ตลอดจนเรื่องจากวรรณกรรมจีน เช่น สามก๊กฉบับวณิชก เป็นต้น วรรณกรรมคลาสสิกนั้นอาจหมายรวมไปถึงงานเขียนที่บรรลุ ถึงเป้าหมายทั้งรูปแบบและเนื้อหาสาระด้วย

จินตนิยม (romanticism) ได้แก่ วรรณกรรมที่เขียนถึงความสำคัญของ มนุษย์ โดยเปรียบเทียบกับความสำคัญของเทพเจ้า เช่น เลิกล้มความคิดที่ยังฝังอยู่ในจิตใจว่า เทพเจ้าหรือพระเจ้าเป็นเจ้าของชีวิตทรงสร้าง ทำลาย และคลบ้นกาลให้มีอันเป็นไปตาม พระประสงค์ เป็นความรู้สึกที่แสดงออกเกินความเป็นจริง สร้างความตื่นเต้นประทับใจ สดุดีของแก่ผู้พบเห็น หรือสะท้อนอารมณ์รุนแรงด้วยกลวิธีต่าง ๆ เช่น เรื่องเกี่ยวกับ ไสยศาสตร์ อำนาจเร้นลับ ความเก่งเหนือมนุษย์ การรำพึงถึงความหลัง การคร่ำครวญ หมกมุ่นอยู่กับตนเอง เวทย์มนต์คาถา ตัวละครที่มีใจมนุษย์ การอยู่เหนือกฎเกณฑ์หรือ เหตุผล วรรณกรรมโรแมนติกพยายามหันความคิดมาสู่เหตุผล การเกิด การตาย การดำเนิน ชีวิต และอื่น ๆ อย่างมีเหตุผล ไม่ใช่ผลกระทบบของพระเจ้าแต่เป็นผลการกระทำของตนเอง

เป็นผลความคิดของตนเอง เป็นความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคล เป็นความรู้สึกประเภท ความสะเทือนใจ ความสังหรณ์ และสัญชาตญาณยอมรับสิ่งแปลกใหม่ในการประดิษฐ์ วรรณกรรม ยอมรับว่าสิ่งใหม่จะเกิดขึ้นเรื่อยไปไม่มีวันหยุด ไม่มีอะไรที่สมบูรณ์ ยอมรับว่า ความเป็นจริงของผู้คนทั่วไปมาแต่วรรณกรรมนับเป็นบ่อเกิดของวรรณกรรมสมจริง นักเขียนสามารถที่จะเขียนเรื่องแปลกใหม่ได้อย่างอิสระ

ลัทธินิยม (realism) ได้แก่ วรรณกรรมที่เขียนขึ้นจากจินตนาการซึ่งเป็นไปได้จริงเหมือนชีวิตจริง ไม่ห่างไกลจากความเป็นจริง ตัวละครของเรื่องมีอยู่จริง หรือเป็นไปได้ เช่น บุคคลในอาชีพต่าง ๆ ในภาพการณ์ต่าง ๆ ในฐานะความเป็นอยู่ต่าง ๆ ในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น เนื่องจากมนุษย์มีกิเลส มีทั้งดีและเลวปะปนกันอยู่ ความแตกต่างในสังคม เรื่องชนชั้นฐานันดรศักดิ์ ศักดินา ไพร่ กรรมกร ชาวนาคอสูรคัณรนเพื่อชีวิตรอด ทั้งนี้ ปราศจากการสมมติขึ้นเอง ซึ่งต่อมาวรรณกรรมลัทธินิยมได้เปลี่ยนโฉมหน้าไปบ้าง เพราะได้รับอิทธิพลจากการเมือง ความผันผวนทางการเมือง และความรักชาติ ทำให้เกิด วรรณกรรมเมืองขึ้น

ประทับใจนิยม (impressionism) ได้แก่ วรรณกรรมที่เขียนขึ้นจาก ความรู้สึกประทับใจ ความรู้สึกนี้อาจจะเกิดจากการได้เห็นภาพด้วยตาจริง ๆ สัมผัสด้วย ความรู้สึก หรือประสาททั้งห้าจริง ๆ หรือจะสร้างสรรค์สมมติขึ้นเองจากความรู้สึกก็ได้ วรรณกรรมประเภทนี้มักจะไม่น่าจะมีเนื้อเรื่อง ผู้อ่านจะย่อเรื่องหรือสรุปเรื่องไม่ค่อยได้ หากแต่ต้องการเล่าถึงความรู้สึก เช่น อยากจะเล่าความรู้สึกเช่นนั้นว่าเกิดการเปลี่ยนแปลง อย่างอื่นได้อย่างไรเช่นนี้ เป็นต้น เป็นการมุ่งแสดงความรู้สึกประทับใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของ ผู้ประพันธ์ซึ่งอาจเป็นทัศนคติหรือมุมมองในแง่ใดแง่หนึ่งที่เรารู้สึกประทับใจก็เป็นได้ เป็นการเขียนที่ “เล่นกับความรู้สึก” อย่างแท้จริง อาจจะเป็นความรู้สึกพอใจ โกรธ หรือเบื่อหน่ายก็ได้ อาจจะรุนแรงหรือเลือนลอยก็ได้ เช่น การบรรยายสภาพ ขยะที่กำลัง นำเหม็น คนที่เป็นโรคพิษสุราเรื้อรัง เป็นต้น เป็นการบรรยายภาพตามธรรมชาติ ซึ่งผู้อ่าน จะได้กลิ่นและรู้สึกสะอิดสะเอียนขยะแขยงได้ ความสำคัญองงานเขียนลักษณะนี้อยู่ที่ศิลปะ ในการใช้ภาษาพรรณนาความ

แสดงออกนิยม (expressionism) วรรณกรรมประเภทนี้ “เล่น” กับการบรรยาย การใช้สำนวน การเปรียบเทียบ ผู้อ่านจะสนุกและตื่นเต้นไปกับการใช้ ภาพพจน์และถ้อยคำคมคายแปลก ๆ ของผู้เขียน ถ้าเป็นภาพก็เป็นการแสดงออก เช่น สี แสง เงา เป็นต้น การแสดงออกเช่นนี้อาจเกิดจากความประทับใจก็ได้ แต่จะเป็น

การแสดงออกอย่างฉับพลันทันที ไม่มีการเก็บรายละเอียดมานำทางให้ผู้อ่านติดตาม

ธรรมชาตินิยม (naturalism) เป็นวรรณกรรมที่มุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ สัตว์ อากาศ น้ำ ทะเล ความเป็นอยู่ของคนในชนบท บางครั้งก็หนักไปทางธรรมชาติวิทยา หรือหนักไปทางคุณค่าของธรรมชาติ เช่น ชี้ให้เห็นว่าธรรมชาติจะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมได้หลายอย่าง เช่น การศึกษา เชื่อว่าธรรมชาติเป็นครูที่ดีที่สุด เป็นต้น นักเขียนธรรมชาตินิยมบางคนจะบรรยายอาคาร สถานที่จากธรรมชาติ โดยไม่คำนึงว่าจะสภาพที่สวยงามหรือไม่ อาจเป็นลักษณะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในด้านพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งจะแสดงความรู้สึกความปรารถนาตามธรรมชาติออกมา เช่น แสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นชนบทที่ต้องต่อสู้กับภัยธรรมชาติและ ความอดอยาก เป็นต้น

สังคมนิยม (socialism) หมายถึง การตีแผ่สภาพที่เป็นจริงให้ปรากฏ อาจแสดงเหตุแห่งปัญหาในรูปของการเสนอผลการวิเคราะห์ออกมา ทั้งทางด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ จารีตประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและศาสนา โดยพยายามแสดงแนวทางแก้ไข หรืออาจเสนอภาพชีวิตที่ดีกว่าออกมาให้เห็นเป็นการเน้นปัญหาสังคมมากกว่าเรื่องราวส่วนบุคคล มองด้วยเหตุผลถึงสภาพปัญหาหรือเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ ให้ความสำคัญกับชนชั้นกรรมาชีพ ชีวิต และสังคมความเป็นอยู่ ชีวิตความเป็นอยู่ที่คับแคบ ความคับแค้นทางจิตใจ ยากไร้ทางวัตถุ

อิสระนิยม (existentialism) หมายถึง วรรณกรรมที่มีลักษณะเป็นอิสระ จากกฎเกณฑ์แบบแผนแสดงให้เห็นแนวคิดเชิงปรัชญา ชี้ให้เห็นว่าชีวิตนี้เป็นสิ่งไร้สาระ เน้นคุณค่าให้แก่ตนเอง ความเป็นอิสระที่จะทำหรือตัดสินใจกระทำ โดยขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่ตนประสบอยู่เป็นสำคัญ

สัญลักษณ์นิยม (symbolism) หมายถึง การใช้สัญลักษณ์ให้สื่อความหมายด้วย ถ้าวาสัญลักษณ์อาจเสนอภาพได้กว้างไกลลุ่มลึกกว่าการกล่าวตรง ๆ ซึ่งสัญลักษณ์อาจปรากฏอยู่ทั้งเรื่องหรือเพียงบางส่วน

ธรรมนิยม (moralism) ลักษณะแนวความคิดนี้มุ่งชี้้นำปรัชญาชีวิตที่ได้มาจากคติทางศาสนาในทำนองธรรมปฏิบัติ โดยสอดแทรกคุณค่าทางศีลธรรมลงไป ในวรรณกรรม เพื่อกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านถึงเห็นและถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

เหนือจริงนิยม (surrealism) ลัทธินิยมนี้อาจมุ่งแสดงจินตนาการที่เหนือไปจากความเป็นจริงที่เห็นและเป็นอยู่ โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ศีลธรรม และจริยธรรม

มักเป็นเรื่องภูตผีปีศาจ หรือเรื่องเหลือเชื่ออื่น ๆ โดยประสอ์ปลุกเร้าความตื่นเต้น โศกโหม เป็นสำคัญ

ผสมผสานนิยม (neo-realism) หมายถึง การผสมผสานระหว่าง
อุดมการณ์กับความเป็นจริง โดยเสนอเนื้อหาที่มีความแจ่มชัด งามและง่าย มีปฏิกิริยาคัดค้าน
ความเอารัดเอาเปรียบ โดยชี้ให้เห็นความไม่เป็นธรรมในสังคม และเสนอแนวทางแก้ไข

ข้อมูลนิยม (new matter of factors) เป็นลัทธินิยมใหม่ที่มุ่งแสดงสิ่งที่
ค้นพบได้ในวงวิชาการสมัยใหม่ เช่น เรื่องราวในอวกาศ ยานนอกพิภพ สิ่งมหัศจรรย์
ในทางอุตสาหกรรม เกษตรกรรม ตลอดจนในวงการธุรกิจ เป็นต้น

๗.๑.๔ แนวคิดอื่น ๆ

คีย์ ชุมสาย (๒๕๒๖ : ๑๕๘-๑๕๙) ได้สรุปแนวการศึกษาวิจารณ์
วรรณคดีได้ ดังนี้

๑. แนวพินิจเชิงชีววรรณนา (biographical approach) การวิจารณ์
แนวนี้อธิบายวรรณคดีคือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นบุคลิกของผู้ประพันธ์ การที่จะเข้าใจหรือเข้าใจ
วรรณคดีเรื่องใดก็ต้องรู้ชีวประวัติ ความคิด และบุคลิกของผู้ประพันธ์ว่าเป็นอย่างไร

๒. แนวพินิจเชิงสังคมวัฒนธรรม (sociocultural approach)
ผู้วิจารณ์แนวนี้อธิบายการที่จะเข้าใจหรือเข้าถึงวรรณคดีเรื่องใดนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพที่ทำให้
เกิดบทประพันธ์เรื่องนั้น กล่าวคือ วรรณคดีนั้นได้อาทัสนคติ ความประพฤติปฏิบัติของ
สังคมมาเป็นเนื้อเรื่อง ผู้วิจารณ์แนวนี้อธิบายวิเคราะห์ตรวจสอบภาวะสังคมที่ทำให้เกิด
วรรณคดี และวรรณคดีเรื่องนั้นสะท้อนให้เห็นภาวะสังคมอย่างไร

๓. แนวพินิจเชิงมานุษยวิทยา (anthropological approach)
นักวิจารณ์แนวนี้อธิบายวรรณคดีที่ยึดเอาวิชามานุษยวิทยาเป็นหลักอ้างอิง จะพยายามค้นหา
ดูว่าในบทประพันธ์แต่ละบทนั้นมีอะไรบ้างที่เป็นลักษณะสากลของจิตใจคน ซึ่งสะท้อน
ออกมาให้เห็นจากวรรณคดี

๔. แนวพินิจเชิงจิตวิทยา (psychological approach) นักวิจารณ์
กลุ่มนี้วิเคราะห์วรรณคดีโดยยึดเอาจิตวิทยาเป็นหลัก พวกนี้เชื่อว่าวรรณคดีเป็นการแสดงออก
ของธรรมชาติฝ่ายต่ำในจิตใจมนุษย์ ความดีเด่นของวรรณคดีอยู่ที่การเปิดเผยสิ่งที่อยู่ใต้
จิตสำนึกออกมา

๕. แนวพินิจเชิงทฤษฎีการเขียนภาพจากความประทับใจ (impressionistic approach) หมายถึง การวิเคราะห์หับทประพันธ์ตามใจผู้วิจารณ์โดยอาศัยความรู้สึกส่วนตัว

ชัตลันย์ สินธุสิงห์ (๒๕๔๔ : ๒๐-๒๓) กล่าวว่า การศึกษาวรรณคดี โดยใช้แนวคิดที่สำคัญมี ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านสังคมศาสตร์ เป็นการศึกษาที่เน้นมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ ใช้แนวคิดด้านสังคม เศรษฐศาสตร์ การเมือง ในการตีความ สิ่งและผู้แต่งเสนอ มีรากฐานมาจากความสัมพันธ์ของผู้แต่งกับสังคม แนวคิดนี้เชื่อว่าวรรณคดีมีส่วนสำคัญ ในการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมทุกยุคทุกสมัย

๒. ด้านมนุษยนิยม การศึกษาวรรณคดีในแนวนี้ให้ความสำคัญแก่สภาวะของมนุษย์ คือ เรื่องของมนุษย์กับตนเอง วรรณคดีต้องมีคุณค่าอื่นนอกเหนือจากคุณค่าทางศิลปะ กล่าวคือ วรรณคดีต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มพูนจิตวิญญาณของมนุษย์ ทำให้เกิดพุทธิปัญญาในเรื่องมนุษย์ ธรรมชาติ ศักดิ์ศรี และคุณค่าของมนุษย์ นอกจากนี้ วรรณคดีต้องมีแง่คิดในด้านปรัชญา แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นปรัชญาที่เป็นระบบระเบียบตามวิชาปรัชญาก็ได้

๓. ด้านศาสนา การศึกษาแนวนี้ให้ความสนใจมนุษย์และแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ โดยเน้นเรื่องมนุษย์กับความเจริญสูงสุดของชีวิต

๑.๒ ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาลักษณะวรรณศิลป์ในเรื่องโศวัต ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ดังนี้

๑.๒.๑ ทฤษฎีของรเนเวลแล็ค (Rene Wellak) ที่กล่าวไว้ว่า การศึกษาวรรณกรรมทำได้ ๒ แนวทาง คือ

๑) แนวทางการศึกษาวรรณกรรมโดยใช้วิธีการรอบนอก ประกอบด้วย การศึกษาวรรณกรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ประวัติผู้แต่ง จิตวิทยา สังคม ความคิด และศิลปะ

๒) แนวทางการศึกษาวรรณกรรมโดยวิธีการศึกษาภายใน ประกอบด้วย การศึกษากันท์ลักษณะ แนวการเขียน และประเภทของวรรณกรรม

๓.๒.๒ ทฤษฎีทางคติชนวิทยา (Folkslore) มี ๑๑ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ (Historical – Geographical Method) แนวทางการศึกษาที่ใช้กำเนิดและความหมายของวรรณกรรม ซึ่งเชื่อว่าวรรณกรรมเรื่องเดียวกันแต่เล่าในถิ่นต่างกัน จนทำให้มีรายละเอียดแตกต่างกันนั้นแท้จริงแล้วมีกำเนิดเดิมในที่เดียวกัน โดยการแต่งเรื่องขึ้นจากนั้นวรรณกรรมจึงแพร่กระจายไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมเรื่องเดียวกันจึงปรากฏตามถิ่นต่าง ๆ การศึกษาวรรณกรรมโดยแนวทางนี้ยังเกี่ยวข้องกับการศึกษาสาระในวรรณกรรม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสาระนั้น ๆ

๒) ด้านการสืบค้นหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Historical – Reconstititional Method) ผู้ศึกษาวรรณกรรมตามแนวทางนี้จะใช้ข้อมูลต่าง ๆ จากวรรณกรรมในการสืบค้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ไม่ใช่จะเพียงเพื่อให้เข้าใจเหตุการณ์ที่ผ่านมาเท่านั้น หากยังใช้องธิบายความคิดต่าง ๆ อันหาเหตุผลประกอบได้ยากในปัจจุบันอีกด้วย นับได้ว่าเป็นการสังเคราะห์วิธีการทางคติชนวิทยากับวิธีการทางประวัติศาสตร์เข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์มุขปาฐะ (Oral History) ขึ้น

๓) ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง (Ideological Method) เป็นการศึกษาความเกี่ยวพันระหว่างวรรณกรรมกับอุดมการณ์ทางการเมือง โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวรรณกรรมเพื่อเป้าประสงค์บางประการ

๔) ด้านบทบาทหน้าที่ต่อสังคม (Functional Method) เป็นการศึกษาบทบาทของวรรณกรรมที่มีต่อสังคม วรรณกรรมมีหน้าที่อะไรในสังคม และวรรณกรรมเกี่ยวข้องกับสังคมอย่างไรบ้าง

๕) ด้านจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytical Method) เป็นการศึกษาสัญลักษณ์และพฤติกรรมต่าง ๆ ตามแนวจิตวิเคราะห์ ส่วนใหญ่ศึกษาแนวทางของ Sigmund Freud และ C.G. Jung แนวทางศึกษานี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักศึกษาวรรณคดีไทย

๖) ด้านโครงสร้าง (Structural Method) เป็นแนวการศึกษาที่มุ่งจะวิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรม โดยพิจารณาจากรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีการผูกเรื่องเล่าเรื่อง ตลอดจนอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่ประกอบเป็นโครงสร้างของวรรณกรรม

๗) ด้านวิธีการเล่าเรื่อง (Oral Formulaic Method) เป็นแนวทางที่มุ่งศึกษากวีและวิธีการเล่าเรื่องเพื่อเป็นกุญแจไขไปสู่การแต่งเรื่อง

๘) ด้านวัฒนธรรมเชื่อมโยง (Gross – Cultural Method) แนวทางนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับเนื้อหาทั้งหลายของวัฒนธรรม เช่น ศึกษา

วรรณกรรมกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศ วรรณกรรมกับผลผลิตทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

๕) ด้านวัฒนธรรมมวลชน (Mass – Cultural Method) การศึกษาตามแนวทางนี้มุ่งที่ความผสมกลมกลืนกันของวรรณกรรมในเมืองกับวรรณกรรมท้องถิ่น ศึกษาว่าวรรณกรรมมาตรฐาน หรือวรรณกรรมราชสำนัก มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมท้องถิ่นเพียงใด

๑๐) ด้านวรรณกรรมเปรียบเทียบ (Hemisphere Method) ตามแนวทางนี้จะแบ่งวรรณกรรมออกเป็นของโลกเก่าและโลกใหม่ มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมท้องถิ่นศึกษาว่าวรรณกรรมมาตรฐาน หรือวรรณกรรมราชสำนักมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมท้องถิ่นเพียงใด

๑๑) ด้านเนื้อหา (Contextual Method) เป็นการศึกษาที่มุ่งการศึกษาการถ่ายทอดเรื่องสารประเภทต่าง ๆ โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ทางสังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ จิตวิทยา และสังคมวิทยา (ประจักษ์ สายแสง. ๒๕๔๕ : ๑-๓)

๑.๒.๓ ทฤษฎีโครงสร้าง (Structuralism)

ทฤษฎีโครงสร้างเป็นการพิจารณาองค์ประกอบของวรรณกรรม เช่น แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งมีแนวทางการศึกษาคือทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของวรรณกรรมเพื่อศึกษาวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย องค์ประกอบของวรรณกรรม ได้แก่

๑) แก่นเรื่อง หมายถึง องค์ประกอบที่เป็นสาระสำคัญแฝงอยู่ในเหตุการณ์ การกระทำและคำพูดของตัวละคร สาระสำคัญดังกล่าวนี้ต้องมีความเป็นหนึ่งเดียว ควบคุมการดำเนินเรื่องทั้งหมด และให้ความหมายแก่เรื่องนั้น ๆ เป็นส่วนที่ผู้แต่งแสดงความคิดและความเข้าใจของตนเกี่ยวกับชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ (สุพรรณิ โกศลวัฒน์ : ๒๕๓๐ : ๖๕)

ไพโรจน์ บุญประกอบ (๒๕๓๕ : ๔๓-๔๗) แบ่งประเภทของแก่นเรื่องไว้ ๔ ประเภท ได้แก่

๑.๑) แก่นเรื่องแสดงทัศนคติ คือ แก่นเรื่องที่ถูกแต่งมุ่งเสนอความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น แสดงความคิดเห็นต่อการเมือง การปกครอง ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น

๑.๒) แก่นเรื่องแสดงอารมณ์ คือ แก่นเรื่องที่ถูกแต่งมุ่งแสดงภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึกของตัวละครในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต

๑.๓) แก่นเรื่องแสดงพฤติกรรม คือ แก่นเรื่องที่ผู้แต่งมุ่งเสนอพฤติกรรมบางอย่างหรือแง่มุมของตัวละครเป็นสำคัญ

๑.๔) แก่นเรื่องแสดงภาพและเหตุการณ์ คือ แก่นเรื่องที่ผู้แต่งมุ่งแสดงสภาพบางอย่าง หรือเหตุการณ์บางช่วงบางตอนของชีวิตตัวละคร

๒) โครงเรื่อง หมายถึง เหตุการณ์ที่จัดเรียงลำดับและเป็นเหตุเป็นผลกัน คือ เหตุการณ์หนึ่งเป็นผลให้เกิดเหตุการณ์หนึ่งหรือหลาย ๆ เหตุการณ์สืบตามมา (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์. ๒๕๒๒ : ๑๒๐) ซึ่งโครงเรื่องนี้มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่

๒.๑) การเปิดเรื่อง เป็นจุดสำคัญมากในการเรียกร้องความสนใจจากผู้อ่าน ผู้ฟัง ให้อยากติดตามเรื่องต่อไป การเปิดเรื่องมี ๕ ลักษณะ คือ เปิดเรื่องโดยนาฏการหรือการกระทำของตัวละคร เปิดเรื่องโดยการพรรณานบุคลิกลักษณะตัวละครเอกหรือบรรยาย เหตุการณ์ หรือบรรยายบุคลิกลักษณะของตัวละครผสมผสานไปกับฉากและบรรยากาศ เปิดเรื่องโดยการบรรยายความเป็นไปต่าง ๆ เปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนา และเปิดเรื่องโดยใช้สำนวนโวหาร

๒.๒) การดำเนินเรื่อง มี ๓ แบบ คือ ดำเนินเรื่องตามลำดับเวลา ดำเนินเรื่องย้อนหลัง และดำเนินเรื่องตามสถานที่ที่เกิดเหตุ

๒.๓) การปิดเรื่อง มี ๒ แบบ ได้แก่

๒.๓.๑) จบแบบธรรมดา (Satisfy in Ending) เป็นการจบตามความคาดหมายของผู้อ่าน บางเรื่องอาจจะจบลงด้วยความสำเร็จของตัวละคร บางเรื่องตัวละครล้มเหลวในการต่อสู้แก้ปัญหา หรือตัวละครถึงแก่ความตาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่องที่ดำเนินมาทั้งหมด และ

๒.๓.๒) จบแบบพลิกความคาดหมาย (Twist Ending หรือ Surprised Ending) เป็นการจบที่ทำให้ผู้อ่านผิดคาด แต่ผู้แต่งต้องทำให้ผู้อ่านยอมรับได้ว่าเรื่องอาจจะลงเอยแบบนั้น

๓) ตัวละคร เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกองค์ประกอบหนึ่งของวรรณกรรม เพราะตัวละครคือสิ่งที่ทำให้เรื่องสามารถดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง ซึ่งเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องจะเกิดขึ้นไม่ได้หากขาดตัวละครมาเป็นผู้กระทำหรือผู้ถูกกระทำ

ไพโรจน์ บุญประกอบ (๒๕๓๘ : ๑๘๓-๑๘๕) จำแนกตัวละครตามบทบาท เป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๓.๑) ตัวเอกของเรื่อง คือ พระเอก นางเอก ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง จำแนกเป็นประเภทย่อย ๆ อีก ๓ ประเภท ดังนี้

๓.๑.๑) ตัวเอกตามแบบฉบับ คือ ตัวเอกที่เป็นคนดีพร้อมเก่งกล้าสามารถ รูปร่างงดงาม สามารถเอาชนะอุปสรรคข้อขัดแย้งที่บังค้ำด้วยคุณลักษณะที่เพียบพร้อมอยู่ในตัว

๓.๑.๒) ตัวเอกประเภทขบขัน ตัวเอกประเภทนี้อาจจะแฝงด้วยความซื่อ หรือมีบุคลิกลักษณะนิสัยแปลก ๆ ที่ก่อให้เกิดความขบขันแก่ตัวละครอื่น ๆ และผู้อ่าน ผู้ฟัง การต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรค ความขัดแย้งของตัวเอกประเภทนี้มักมีวิธีการที่แปลกจนเหลือเชื่อ หรือง่ายจนไม่น่าจะสำเร็จ แต่ที่สำเร็จได้เพราะจังหวะ โอกาสแปลก ๆ ข้น ๆ มีส่วนช่วย

๓.๑.๓) ตัวเอกประเภทโศกนาฏกรรม เป็นตัวเอกที่มีคุณสมบัติโดดเด่น น่าจะประสบความสำเร็จในชีวิต แต่กลับล้มเหลว ต้องอยู่อย่างทุกข์ทรมานหรือสิ้นชีวิตไปเพราะลักษณะบกพร่อง หรือเหตุการณ์สถานการณ์บีบบังคับจนต้องประสบชะตากรรมดังกล่าว

๓.๒) ผู้ร้ายหรือฝ่ายปรปักษ์ เป็นตัวละครฝ่ายตรงข้ามกับตัวเอก ความขัดแย้งของเรื่อง ตัวเอกจะต้องฟันฝ่าคลี่คลายให้สำเร็จจะเกิดจากการกระทำของตัวละครประเภทนี้ ในขณะที่เดียวกันพฤติกรรมของผู้ร้ายหรือฝ่ายปรปักษ์จะทำให้ภาพของตัวเอกชัดเจนขึ้นด้วย

๓.๓) ตัวละครย่อย ตัวละครย่อยนี้มีบทบาทในความขัดแย้งของเรื่อง น้อย บางทีเกือบไม่มีเลย แต่ทำหน้าที่เป็นตัวเปรียบเทียบหรือให้ภาพที่ชัดเจนแก่ตัวเอกหรือผู้ร้าย

๓.๔) ฉาก หมายถึง เวลาและสถานที่ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่ตัวละครแสดงบทบาทอยู่

สุพรรณิ โกศลวัฒน์ (๒๕๐ : ๕๑) กล่าวว่าฉากมีส่วนประกอบ ๔ ส่วน ได้แก่

๑) สถานที่ตั้ง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนการบรรยายลักษณะทางกายภาพของทำเลที่ตั้ง บ้านเรือน

๒) อาชีพ การทำมาหากิน ลักษณะการดำรงชีวิตประจำวันของตัวละคร

๓) เวลา บุคสมัย วันเดือนปี ฤดูกาลที่เรื่องดำเนินไป

๔) สภาพแวดล้อมตัวละคร เช่น ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี
ความเชื่อ การเมือง สังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น

๑.๒.๔ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aestheticism)

ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์หรือทฤษฎีความงาม เป็นการศึกษาศิลปะการใช้ภาษา ซึ่งมีทั้งการประยุกต์มาจากแนวคิดของสุนทรียศาสตร์ทางตะวันตกที่ว่าสุนทรียศาสตร์เป็นการวิจารณ์คุณค่าทางศิลปะ โดยการประสมกลมกลืนกันของรูปแบบและเนื้อหา นอกจากนี้ยังได้รับอิทธิพลจากตะวันออก คือ คัมภีร์อสังการศาสตร์ และคัมภีร์สุโไพชาลังกา ซึ่งเป็นทฤษฎีว่าด้วยความงามของบาลีสันสกฤต โดยนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาความงามในเสียงของคำ ความงามของความหมาย และอารมณ์ที่เกิดจากการอ่าน (กุสุมา รัชมณี. ๒๕๓๔ : ๒๑-๒๗)

การศึกษาวรรณกรรมตามทฤษฎีสุนทรียศาสตร์มีแนวทาง ดังนี้

๑) ทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบ ดังนี้

๑.๑) รูปแบบ หมายถึง วิธีการเขียนของแต่ละคน ซึ่ง ล้อม เฟื่องแก้ว (๒๕๔๕ : ๒๐) แบ่งรูปแบบออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ ๑ รูปแบบการดำเนินเรื่อง อาจเรียกว่าธรรมเนียมนิยมก็ได้ เช่น นิราศคำโคลงจะเริ่มต้นด้วยร้อย ๑ บท ลิลิตจะเริ่มต้นด้วยร้อยยอศ คำฉันท์เริ่มด้วยบทประณามพจน์ เป็นต้น หรือเมื่อดำเนินเรื่องถึงจากปากก็มีบทชมไม้ ชมนก จากลำธาร แม่น้ำทะเล ก็มีบทชมปลา ถึงตอนเข้าพระเฝ้านางก็จะมีบทอัสจรย

ลักษณะที่ ๒ รูปแบบลักษณะคำประพันธ์หรือฉันทลักษณ์

จิตร ภูมิศักดิ์ (๒๕๒๕ : ๑๖๑-๑๖๕) ได้สรุปลักษณะคำประพันธ์ไทย-ลาวเป็น ๒ ลักษณะ คือ ประเภทที่ถือสัมผัสหลักและประเภทที่ถือจังหวะน้ำหนัก และระดับของเสียงเป็นหลัก

๑.๒) ศิลปะการใช้ภาษา หมายถึง กวีใช้กลวิธีการแต่งเพื่อมุ่งให้เกิดความงาม ความไพเราะ ทั้งนี้เพื่อปลุกเร้าอารมณ์ให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดความซาบซึ้ง หรืออารมณ์สะเทือนใจ

ล้อม เฟิงแก้ว (๒๕๔๕ : ๔๐-๑๐๗) ได้จำแนกศิลปะการใช้ภาษา เป็น ๓ ประการ ได้แก่ ประการที่ ๑ ศิลปะการเลือกเฟ้นถ้อยคำ ประกอบด้วย การใช้คำ แสดงอารมณ์ การใช้คำแสดงฐานะของบุคคล การใช้คำเลียนเสียง และการใช้กวียานุโลม ประการที่ ๒ ศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำ ประกอบด้วย การลำดับความ การสรุปความ การซ้ำคำ การเล่นอักษร การเล่นคำ การใช้สร้อยสลับรรทัด การถ่วงเสียงและจังหวะ ประการที่ ๓ ศิลปะการปลูกอารมณ์ ประกอบด้วย สิ่งแปลกใหม่ ความสมจริง การใช้ สัญลักษณ์ โวหาร อุปมา อคติพจน์ และสมาธิคุณ

๑.๓) รสวรรณคดี

รสวรรณคดี คือ ปฏิกริยาทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่าน เมื่อได้รับรู้อารมณ์ที่กวีถ่ายทอดไว้ในวรรณคดี นักวรรณคดีตามทฤษฎีรสมีความเห็นว่า วรรณคดีเกิดขึ้นเมื่อกวีมีอารมณ์สะเทือนใจแล้วถ่ายทอดความรู้สึกนั้นออกมาในบทประพันธ์ อารมณ์นั้นกระทบใจผู้อ่าน ทำให้เกิดการรับรู้และเกิดปฏิกริยาทางอารมณ์ เป็นการตอบสนอง สิ่งที่กวีเสนอมารสจึงเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจของผู้อ่าน มิใช่สิ่งที่อยู่ในวรรณคดี ซึ่งเป็นเพียงอารมณ์ที่กวีถ่ายทอดลงไว้ และเป็นตัวทำให้เกิดรส (กุสุมา รัชมณี. ๒๕๓๔ : ๒๒)

รสวรรณคดีประจวบกับอาหารที่มีรสต่าง ๆ กัน ให้ความโอชะแก่ผู้เสพย์ฉันใด วรรณคดีก็มีรสต่าง ๆ กัน ให้ความโอชะแก่ผู้อ่านฉันนั้น รสทั้งสองนี้ แตกต่างกันตรงที่รสอาหารใช้ลิ้นเป็นเครื่องสัมผัส เพื่อให้รู้ว่าอาหารนั้นมีรสเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม หรือเผ็ดอย่างไร บางทีก็ใช้จมูกดมกลิ่นพิสูจน์ว่าอาหารนั้นมีกลิ่นหอมหวาน ชวนกินแต่ไหน ส่วนรสวรรณคดีนั้นสัมผัสด้วยตาและหูจากภาษากวีจึงจะรู้รส (ประสิทธิ์ กาศย์กตอน. ม.ป.ท. : ๑๑๖) รสวรรณคดีจึงอยู่ที่ความงดงามของการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหาร ที่ผู้แต่งถ่ายทอดความรู้สึกออกมา ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดการรับรู้ เกิดปฏิกริยาตอบสนอง และคล้อยตามอารมณ์ร่วมกับผู้แต่ง (สมัย วรรณอุคร. ๒๕๔๕ : ๑๕๐)

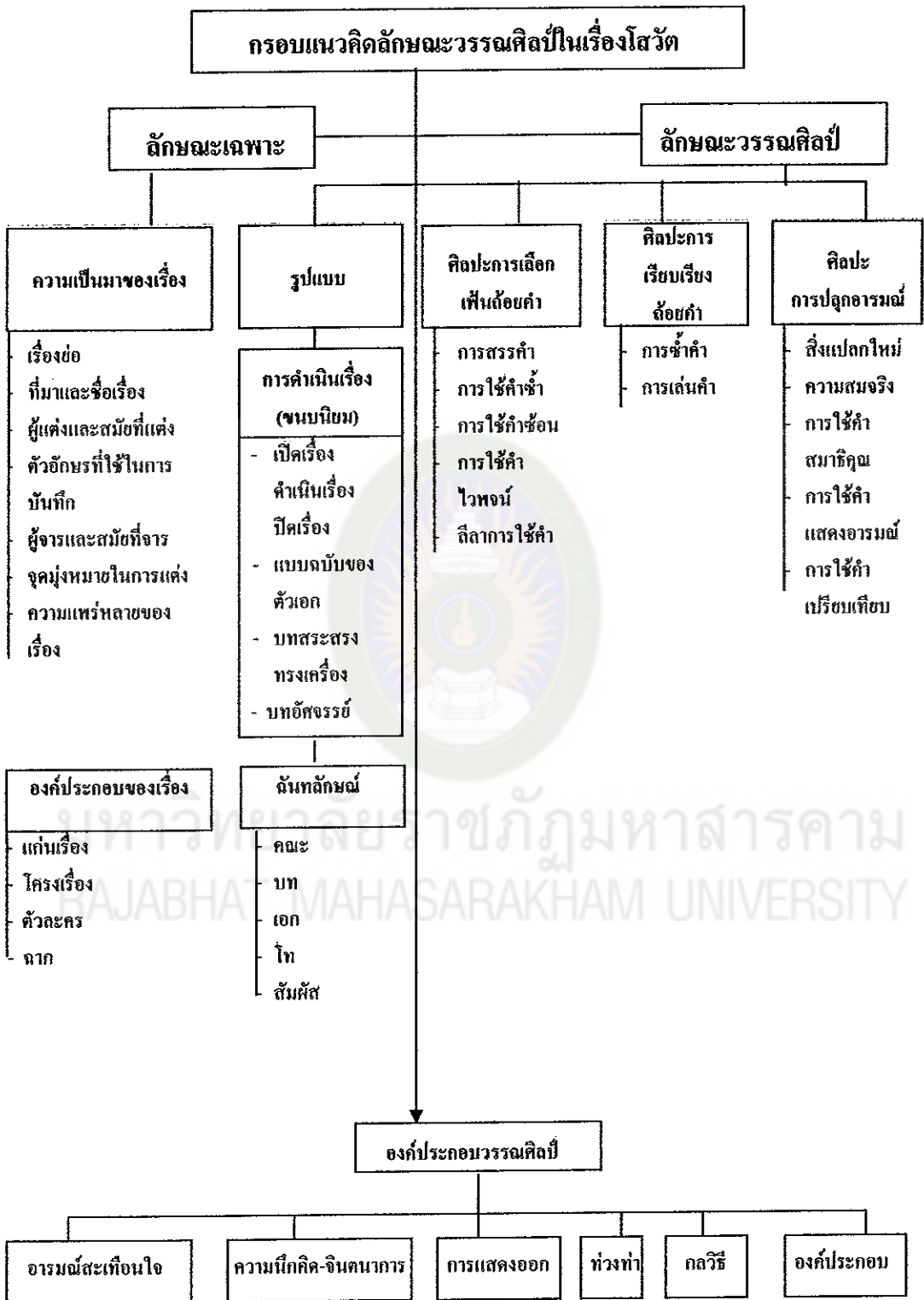
๒) พิจารณาเนื้อหา เนื้อหาคือสิ่งที่ผู้แต่งประสงค์ให้ผู้อ่านได้ทราบ มีรูปแบบและศิลปะการประพันธ์เป็นค่านาสื่อ ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาจึงควรใช้ บรรทัดฐานทางสังคมและการเมือง ซึ่งมีแนวทางการศึกษา ๕ ด้าน คือ ด้านภาษา ด้านประวัติศาสตร์ ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรมและลัทธิความเชื่อ (ล้อม เฟิงแก้ว. ๒๕๔๕ : ๑๗)

๓.๒.๕ ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism)

ศิริพร ณ ถลาง (๒๕๔๘ : ๓๑๖-๓๑๘) ได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมไว้ว่า วัฒนธรรมมีบทบาทหน้าที่ในสังคมคือตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ๓ ประการ ได้แก่ ประการที่ ๑ บทบาทในการอธิบายอัตลักษณ์ของกลุ่มชน ประการที่ ๒ บทบาทให้การศึกษา การอบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม ประการที่ ๓ บทบาทในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

ทฤษฎีนี้ถือว่าวัฒนธรรมเป็นระบบความเชื่อ ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบนันทนาการล้วนสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับมนุษย์และความมั่นคงทางสังคม และยังใช้อธิบายหรือพยากรณ์ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างชัดเจนและละเอียดในทุกระดับชั้นของสังคมโลกได้เป็นอย่างดี

ทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการวิจัยจึงสรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดลักษณะวรรณศิลป์ในเรื่องโศก